

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПРИКАРПАТСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ І МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ

ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ТЕМУ:
РАДЯНСЬКО-ЯПОНСЬКА ВІЙНА (СЕРПЕНЬ 1945 Р.):
ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНА ІСТОРІЯ

Студента 4 курсу, групи ІА-41
Спеціальності 032 Історія та археологія

Бачинський Андрій Вікторович

Керівник:

Волощук Мирослав Михайлович

доктор історичних наук, професор

Національна шкала: _____

Університетська

шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

_____ (підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ЗМІСТ

ВСТУП

Розділ 1. Причини та передумови вступу СРСР до війни з Японською імперією 1945 р.

Розділ 2. Хід бойових дій

2.1. Маньчжурія

2.2. Сахалін

2.3. Курильські острови

Розділ 3. Капітуляція Японії та наслідки радянсько-японського протистояння

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ДОДАТКИ

ВСТУП

Актуальність дослідження. Радянсько-японське протистояння 1945 р. стало останнім театром бойових дій в межах Другої світової війни, протривавши менш як місяць за часом. Такий короткий термін, в порівняння з кількарічними баталіями європейського поля бою, однак, не завадив появі ряду військових операцій за якими стояли напружені дипломатичні перемовини, як між ворогуючими сторонами, так і між союзниками які починали кроїти мапу світу.

Актуальність даної роботи полягає у впливі радянсько-японської війни на сучасний світ. Вступаючи у війну з Японією політична верхівка СРСР бачила у втомленій імперії перш за все можливість посилення впливу комуністичної доктрини в азійській сфері впливу, що вдалося, хоча й не з тим розмахом на який розраховувала Москва, зіткнувшись з американським дипломатичним спротивом. Що ознаменувало майбутню Холодну війну й багато в чому воно продовжувало формувати азійське безпекове середовище і шість десятиліть потому, наслідки якої ми можемо побачити сьогодні.

Також, додатковий інтерес у дослідженні даної теми викликає те, що хоча західна історіографія вже давно підкреслює роль ядерних атак у примусі Японії до капітуляції, нові японські документи підкреслюють важливість радянського оголошення війни для остаточного примусу до капітуляції Токіо, в планах якого були надії на продовження ведення бойових дій.

Об'єктом в даному дослідженні є військово-політичний спектр Другої світової війни.

Предметом дипломної роботи є військове протистояння СРСР та Японської імперії в контексті Другої світової війни.

Мета даної роботи є комплексне вивчення та систематизація фактичного матеріалу, а саме: військово політичної історії радянсько-японської війни 1945 р., включаючи дослідження стратегічних цілей сторін, перебіг бойових дій та їх вплив на подальші геополітичні зміни у Східній Азії.

Не претендуючи на вичерпність проблеми, автор дипломної роботи у розв'язанні поставленої мети поставив перед собою такі **завдання**:

- Прослідкувати передумови та першопричини радянсько-японської війни 1945 р. Проаналізувати дипломатичні перемовини, бажання та позиції союзних військ на тлі наближення воєнних дій між двома державами.
- Дослідити хід бойових дій між радянськими та японськими військами влітку 1945 р.:
- розгортання радянських військ на Далекому Сході та проведення операції в Маньчжурії;
- бойові дії на о. Сахалін та військовий контингент радянської та японської армії;
- боротьбу за Курильські острови та їх окупацію Радянським союзом;
- Розглянути завершення радянсько-японської війни 1945 р., а також дії японського уряду і самого імператора в останні дні перед підписанням капітуляції прийнятої союзними військами.

Хронологічні рамки дипломної роботи полягають в охопленні періоду з по 1930-х рр. до 2 вересня 1945 р.. Нижня межа обумовлена розгортанням територіальних претензій між СРСР та Японською імперією які послугували початком радянсько-японської війни 1945 р., а верхня – завершенням бойових дій між Японією та Радянським союзом.

Територіальні межі дослідження становлять терени Маньчжурії, які впродовж окресленого періоду становили японську маріонеткову державу Маньчжоу-го; острів Сахалін; та Курильські острови.

Стан наукової розробки. У науковій базі дослідженні найбільш значущими доробками можна виділити статті та монографії: Т. Хасегава [37–40], П. Джоветт [42], С. Асада [33], М. Аренс [32], В. Лі [44], Дж. Стефан [49], А. Вестад [50], та Б. Славінського [31].

Окремо варто виділити сучасних українських істориків які в загальних рисах або побіжно досліджували це питання: Підберезних [23], М. Погорілий [16], О. Белов [17], Т. Грачевський [18], І. Дахно [19], В. Карпов [20], І. Коміренко [21], Д. Пронь [22], Ш. Рамазаноа [25], Резніченко [26], О. Смикалов [27].

Джерельну базу дипломної роботи становлять: документи Міністерства іноземних справ СРСР [1], звіти Британського об'єднаного штабу планування [2], записи зустрічей та листувань СРСР та США щодо Тихоокеанського театру бойових дій [3–5, 9], а також військові накази та звіти радянської армії [6-8]. Також до джерел по даній темі відносяться спогади: представників радянського [10, 11] та американського командування [12] залученого в операціях в Тихому океані; державних діячів країн які прямо чи опосередковано брали участь в радянсько-японській війні 1945 р. [13–15].

Методологічною основою дипломної роботи є принцип історизму, об'єктивності, достовірності у висвітленні, поставлених питань, у дослідженні проблеми. Робота написана з використанням історичного, логічного, порівняльного та структурно-системного методів.

Наукова новизна роботи дозволяє на базі наявного кола історіографічного та джерельного матеріалу здійснити спробу комплексно і всебічно дослідити перебіг подій радянсько-японської війни серпня 1945 р.. А також проаналізувати її місце в контексті військово-політичної сфери новітньої історії.

Практичне значення дипломної роботи полягає у можливості використання накопичених фактів, висновків дослідження при підготовці

дипломних робіт першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів з Всесвітньої історії, а також при організації навчання і виховання. Зібраний джерельний матеріал, фактологічний матеріал, запропоновані науково-теоретичні узагальнення, можуть стати основою для подальшого, поглибленого вивчення.

Структура та обсяг дипломної роботи зумовлений її метою та поставленим завданням. Вона складається зі вступу, трьох розділів з підрозділами, висновків, списку використаних джерел (50 позицій) та додатків.

Розділ 1. Причини та передумови вступу СРСР до війни з Японською імперією 1945 р.

Радянський Союз мав інтерес до Далекого Сходу задовго до Другої світової війни. У 1930-х роках сталінський Радянський Союз та імператорська Японія вважали себе висхідними державами з амбіціями розширити свої територіальні володіння. На додачу до стратегічного суперництва, що сягало корінням у ХІХ століття, вони плекали ідеологічну ворожнечу, породжену більшовицькою революцією на теренах Російської імперії та наростаючим впливом ультраконсервативних військових в Японській імперії.

У 1932 році, після японського вторгнення в Маньчжурію та створення «маріонеткової держави» Маньчжоу-Го, радянсько-японські відносини ще більше погіршилися. У відповідь на Маньчжурський інцидент радянський уряд спочатку вдався до політики умиротворення, безуспішно пропонуючи укласти з японцями пакт про ненапад і продавши Японії маньчжурську Китайсько-Східну залізницю (КСЗ) у 1935 році. Що, однак, не завадило підписанню Японією Антикомінтернівського пакту з гітлерівською Німеччиною в листопаді 1936 року, який був розроблений під егідою захисту від міжнародного комунізму. Японія звернула свої військові інтереси до північно-східного Китаю, регіону, що межує з радянським Далеким Сходом, і суперечки щодо демаркаційної лінії призвели до зростання напруженості з Радянським Союзом [25, с. 116].

Після початку китайсько-японської війни в 1937 році Радянський Союз уклав пакт про ненапад з Китаєм і почав надавати військову допомогу, щоб занурити Японію ще глибше в трясовину війни з Китаєм. У військовому плані СРСР створив Далекосхідний військовий округ, двоколійну Сибірську залізницю, заснував Тихоокеанський флот,

збільшив кількість військ, дислокованих на Далекому Сході, і провів успішні військові операції проти японських військ під час інциденту на озері Хасан у 1938 році та Номонханського інциденту 1939 року, більш відомого як Бої на Халхин-Голі [27, с. 49]. Так, в контексті радянсько-японських прикордонних конфліктів останнього, втрати обох сторін числилися на понад 17 000 тис. життів, японці ж зазнали поразки та змушені були відмовитися від експансійних намірів щодо монгольських територій, що на той час перебували під фактичним радянським контролем [21, с. 70].

Попри попередні військово-політичні ескалації між двома державами, стурбовані зростанням напруженості в Європі та Південно-Східній Азії, Москва і Токіо визнали, що їхні амбіції в Маньчжурії не варті зростаючих витрат, підписали пакт про нейтралітет і незабаром перемикнули свою увагу на інші театри воєнних дій.

Після початку Другої світової війни в Європі, радянський уряд у квітні 1941 року уклав з Японією Пакт про нейтралітет, задля уникнення важкої війни на два фронти. Коли ж 22 червня німці напали на Радянський Союз, Сталін наказав Далекосхідному фронту не вживати жодних дій, які могли б спровокувати напад Японії, зберігаючи при цьому значні сили на Далекому Сході. Лише коли Сталіна запевнили джерела розвідки, що Японія навряд чи нападе на Радянський Союз, він перекинув найкращі дивізії на Далекий Схід, щоб посилити оборону Москви [16, с. 94–95].

Так, акт про нейтралітет 13 червня 1941 р. виявився вигідним для обох країн. Запевнення радянського нейтралітету спонукало Японію до експансії на південь і вторгнення в європейські колонії в Південно-Східній Азії. Подібним чином відсутність японської загрози дозволила совітам перекинути значні сили зі свого Далекого Сходу та зосередити їх на європейському театрі війни, де німецький вермахт активно втілював операцію «Барбаросса» в життя.

Після нападу ВМС Японії на Перл-Харбор (7 грудня 1941 р.) і спричиненого ним вступу США в гирло Другої Світової війни, американські політики доєдналися до намагань переконати Радянський Союз приєднатися до них у боротьбі проти Японії. Через кілька днів після інциденту в Перл-Харборі американський держсекретар Корделл Халл зустрівся з радянським послом Максимом Литвиновим. Згідно з власними мемуарами, Корделл Халл сказав: «Японія, попри умови російсько-японської угоди, мала найсуворіше зобов'язання перед Німеччиною атакувати Росію та будь-яку іншу країну, яка воює проти Німеччини, коли того вимагатиме Гітлер» [14, с. 111].

Як тільки перша безпосередня загроза виживанню Радянського Союзу відступила в грудні 1941 року, Сталін виявив свій намір вступити у війну проти Японії в розмовах з британським міністром закордонних справ Ентоні Іденом, хоча він відхилив прохання Ідена про негайний вступ у війну. Сталін пояснив, що Радянський Союз був пов'язаний Пактом про нейтралітет, і доки країна повинна була присвячувати всю свою енергію боротьбі з німцями, вона не могла вести війну на два фронти [36, с. 2–5].

Під час засідання британського військового кабінету Об'єднаний підкомітет з розвідки повідомив, що з невідомих джерел надійшли повідомлення про те, що «японці зміцнюють свої сили на Півночі за рахунок інших театрів війни», однак невідомо, чи це були запобіжні переміщення військ, чи підготовка до нападу на Росію [2]. Попри те, що всі ці звіти здаються мізерною інформацією, вони показують, що союзники намагалися переконати Радянський Союз брати участь у війні проти Японії. Британський об'єднаний штаб планування (Joint Planning Staff) мав позицію, що рано чи пізно Японія спробує усунути небезпеку Радянського Союзу за першої ж можливості. JPS підрахував, що напад японців на радянські морські провінції становив би серйозну небезпеку для радянських зусиль проти військ Третього рейху в Європі. Однак

Сталін як і раніше категорично відмовлявся від будь-якої участі у війні проти Японії, щоб уникнути війни на два фронти.

Під керівництвом JPS був складений план прогнозів на подальші дії далекосхідної країни. Ця «Оцінка війни проти Японії» складалася з п'яти курсів, будь-який з яких остаточно знищив би здатність Японії продовжувати війну. З цих п'яти курсів, троє значною мірою залежали від участі Радянського Союзу, оскільки це була єдина країна в радіусі дії життєво важливих районів Японії, з якої можна було просуватися до Маньчжоу-Го, Кореї та Північного Китаю. Його близькість до Японії забезпечувала чудові можливості для підводних операцій проти японського прибережного судноплавства та в Жовтому морі. Звідси JPS дійшов висновку, що для перемоги над Японією вступ Радянського Союзу у війну буде мати величезне значення [Додаток А].

Після перемоги у Сталінградській битві (початок 1943 р.) Сталін почав серйозно готуватися до війни проти Японії. Він наказав НКВС побудувати нову залізничну лінію, яка з'єднала б Комсомольськ-на-Амурі з Радянською Гаванню на Тихоокеанському узбережжі [16, с. 94–95]. Також, на конференції міністрів закордонних справ у Москві та на Тегеранській конференції в жовтні 1943 року він усно пообіцяв вступити у війну проти Японії після капітуляції Німеччини – ця обіцянка була дана з метою отримати згоду союзників на відкриття другого фронту супроти військ Гітлера в Європі [Додаток Б].

Варто зазначити, що Москва мала намір вести війну проти Японії з геополітичних інтересів, незалежно від позиції союзників, але їй вдалося продати цю вимогу так, ніби це була її поступка союзникам. На конференції генсек СРСР дав зрозуміти, що з часом оприлюднить свої вимоги щодо вступу СРСР у війну на Тихому океані [39, с. 246–247].

Тим часом Сталін вимагав від своїх зовнішньополітичних експертів їхніх позиційних документів щодо радянської політики стосовно Японії.

Заступник наркома закордонних справ Іван Майський у січні та посол у Токіо Яків Малік у червні 1944 року в окремих меморандумах виступили за отримання радянських кордонів, які б гарантували майбутню безпеку Радянського Союзу, зокрема, наполягаючи на поверненні південного Сахаліну та Курил [39, с. 247]. Обидва обґрунтовували ці вимоги з точки зору радянської безпеки, а не на основі історичної легітимності чи будь-яких ідеологічних принципів. Але Майський і Малік припускали, що ці вимоги мають бути задоволені союзниками на мирній конференції після війни без участі Радянського Союзу у війні. Сталін не погоджувався. Скептично ставлячись до доброї волі союзників виконати свої зобов'язання щодо радянських вимог, Сталін був сповнений рішучості окупувати ці території військовим шляхом. Війна проти Японії була необхідною передумовою для досягнення його мети [46, с. 34–35].

Влітку 1944 року Сталін повідомив маршалу Олександрову Василевському, командувачу Білоруського фронту, про свій намір призначити його командувачем Далекосхідного фронту для нагляду за підготовкою СРСР до війни проти Японії. У вересні в умовах суворої секретності Сталін наказав Генеральному штабу скласти кошторис концентрації та матеріально-технічного забезпечення військ на Далекому Сході у війні проти Японії. Генеральний штаб завершив розрахунки на початку жовтня [38, с. 27, 32].

У грудні Сталін вперше розкрив Гарріману свої «дезидерати». Він показав карту і заявив, що південний Сахалін і Курили мають бути повернуті Радянському Союзу. Потім Сталін провів лінію навколо південної частини Ляотунського півострова, включаючи Дайрен і Порт-Артур, і заявив, що Радянський Союз хоче знову отримати право на оренду цих портів. Крім того, він також хотів отримати право оренди на КВЖД і Південно-Маньчжурську залізницю і вимагав визнання статус-кво

у Зовнішній Монголії [10, с. 552–553]. Він був сповнений рішучості отримати все, що було в цьому списку, на Ялтинській конференції.

У перший тиждень лютого 1945 року «велика трійка» знову зустрілася в Ялті, курортному місті на південному узбережжі Кримського півострова, щоб обговорити післявоєнну реорганізацію Німеччини та Європи. На цій зустрічі було підтверджено обіцянку, яку Сталін дав у Тегерані. Сталін погодився, що Радянський Союз вступить у війну проти Японії через три місяці після капітуляції Німеччини, а натомість Радам буде надана сфера впливу в Маньчжурії після капітуляції Японії. До угоди додавалися:

- Монголія також мала бути визнана незалежною державою (вона вже на той час була радянським сателітом);
- південну частину Сахаліну;
- а також Курильські острови, які Японія захопила під час російсько-японської війни 1904–1905 рр.,
- оренду в Порт-Артурі (Далянь) та частку в експлуатації Маньчжурської залізниці, яку Російська імперія контролювала до 1905 року.

Уклавши Ялтинську таємну угоду з Рузвельтом і Черчиллем на Ялтинській конференції, Сталіну вдалося домогтися поступок, про які він повідомив Гарріману в обмін на його обіцянку вступити у війну проти Японії через три місяці після капітуляції Німеччини [40, с. 156].

Що стосується подальшої радянської політики щодо Японії, то тут слід відзначити наступні фактори. Стаття, яка стосувалася Курил, була відокремлена від статті, яка передбачала відновлення колишніх прав Росії, «порушених віроломним нападом Японії в 1904 році». Наполягаючи на тому, що ця незалежна стаття про Курили є такою ж важливою, як і інші, і обережно використовуючи вираз «передаються», а не «відновлюються», Сталін виключав можливість того, що Курили будуть пізніше відібрані як

порушення Атлантичної хартії та Каїрської декларації. Що більше, отримавши від Рузвельта і Черчилля обіцянку, що ці претензії «будуть беззаперечно виконані після розгрому Японії», він був повністю впевнений, що ці обіцянки не будуть проігноровані [38, с. 35–36].

Для того, щоб отримати ці військові трофеї, Сталін мав виконати дві важливі умови: участь у війні та домовленість з китайським урядом про ялтинські умови. В іншому випадку союзники могли відмовитися від своїх обіцянок на мирній конференції. Таким чином, для нього було вкрай важливо не тільки вступити у війну, але й не допустити її закінчення до того, як у неї вступить Радянський Союз.

5 квітня Молотов повідомив японському послу в Москві Сато Наотаке, що радянський уряд не має наміру поновлювати дію Пакту про нейтралітет. На запитання Сато про те, чи радянський уряд анулює пакт негайно, чи він дотримується позиції, що пакт залишається чинним до закінчення його початкового п'ятирічного терміну у квітні 1946 року, Молотов відповів, що пакт залишатиметься чинним до закінчення терміну його дії. Підтвердження чинності Пакту про нейтралітет під час таємної підготовки війни проти Японії залишило невирішеною проблему того, як виправдати порушення пакту, коли Радянський Союз вступить у війну проти Японії [24].

Першим поясненням відмови СРСР від домовленості щодо нейтралітету, є те, що якби радянський уряд не повідомив японців, пакт був би автоматично продовжений ще на п'ять років. Очевидно, керівництво СРСР не хотіло, щоб його громадяни порівнювали можливе порушення Радянським Союзом Пакту про нейтралітет з порушенням Німеччиною Пакту про ненапад (Молотова – Ріббентропа). Більш вагомою причиною було те, що це мало стати посланням Сполученим Штатам, що Радянський Союз готується виконати своє зобов'язання вступити у війну проти Японії після капітуляції Німеччини в той час, коли відносини зі

США ставали все більш суперечливими. Він мав обґрунтовані очікування, що відмова від Пакту не спровокує напад Японії, оскільки він отримував звіти розвідки з Японії, які запевняли його, що Японія продовжуватиме прагнути до радянського нейтралітету. Однак, перед тим, як радянський уряд відмовився від Пакту, Сталін наказав військовим керівникам на Далекому Сході привести радянські війська в стан бойової готовності до можливого нападу Японії, посилити охорону залізниць і зміцнити оборону великих міст, включаючи Владивосток і Хабаровськ [39, с. 249–250].

Зростаюча напруженість у відносинах між Сполученими Штатами та Радянським Союзом через фактичну окупацію останнім Польщі та несподіване призупинення ленд-лізу спонукала Трумена відправити до Москви свого спеціального посланця Гаррі Гопкінса, щоб залагодити розбіжності. Далекосхідне питання також було важливим питанням на цій зустрічі. На запитання Гопкінса, коли Радянський Союз вступить у війну, Сталін відповів, що радянські війська будуть «в достатній готовності» до 8 серпня. Сталін пообіцяв не те, що Радянський Союз вступить у війну саме 8 серпня, а те, що підготовка буде завершена до цієї дати. Пізніше Сталін зауважив, що початок операцій залежатиме від погоди, оскільки осінній туман може ускладнити кампанію [4].

На зустрічі, Сталін порушив питання про можливість обговорення «зони операцій для армій і зони окупації Японії». Гопкінс телеграфував Трумену: «Маршал очікує, що Росія візьме участь у фактичній окупації Японії і хоче домовитися з британцями та нами про зони окупації» [5, с. 43–44]. Прийняття Гопкінсом цієї пропозиції могло розпалити апетит Сталіна, і це могло призвести до того, що під час радянської Хоккайдо-Курильської операції він вимагав як радянської окупаційної зони на північній половині Хоккайдо, так і радянського окупаційного сектору в Токіо. Найважливішим моментом на перемовинах між генсеком і Гопкінсом була пропозиція останнього включити конкретні пропозиції

щодо капітуляції Японії до порядку денного майбутньої конференції Великої трійки в Потсдамі. Це дало б Сталіну виправдання для вступу у війну проти Японії всупереч Пакту про нейтралітет.

Коли імператор і високопосадовці в Японії усвідомили, що битва за Окінаву, яка розпочалася з висадки 10-ї американської армії на західному побережжю о. Окінава, наближається до поразки, вони вирішили шукати зближення з Радянським Союзом, щоб вийти з війни. Для досягнення цієї мети японський уряд доручив колишньому прем'єр-міністру і міністру закордонних справ Хіроті Кокі зв'язатися з послом Я. Маліком 7 червня в неофіційній якості. Під час низки зустрічей з Маліком у червні Хірота озвучив можливість укладення союзу або пакту про ненапад, або принаймні поновлення Пакту про нейтралітет. Непродуманий крок Японії потрапив прямо в радянську пастку для затягування війни. Молотов доручив Маліку не погоджуватися на конкретні умови та не припиняти переговори. Як виявилось, умови, запропоновані Японією для поновлення Пакту про нейтралітет, були менш щедрими, ніж письмова обіцянка, яку Сталін отримав від Рузвельта і Черчилля в Ялті. І Яків Малік, згідно з інструкцією, встановив для переговорів повільний темп, відправивши японські пропозиції через дипломатичну пошту [37].

За наказом Сталіна було скликано об'єднану нараду вищого керівництва Політбюро, уряду та військових 26 і 27 червня. На цій нараді було вирішено розпочати тотальний наступ на японські війська в Маньчжурії в серпні. Рекомендація Генерального штабу про одночасний рух трьох фронтів до центру Маньчжурії отримала остаточне схвалення [10, с. 563]. Війна проти Японії перестала бути таємницею Сталіна і вузького кола його радників: вона стала офіційною політикою радянського уряду.

На цій конференції обговорювалися географічні параметри військової операції. Головною метою радянської військової операції було

окупувати всі території, обіцяні Ялтинською угодою, включаючи Маньчжурію, південний Сахалін і Курильські острови. Окупація Північної Кореї вважалася необхідною для того, щоб відрізати японським військам шляхи відступу. Однак думки щодо доцільності операції на Хоккайдо розділилися. Без окупації Хоккайдо Радянський Союз не міг забезпечити контроль над протокою Соя і Курилами. Тому маршал К. Мерецков запропонував окупувати острів. Цей захід підтримав Микита Хрущов, але Микола Вознесенський, Молотов і маршал Георгій Жуков виступили проти операції, вважаючи її занадто ризикованою і такою, що може спровокувати протидію з боку американських сил. Сталін запитав Жукова, скільки додаткових дивізій знадобиться для проведення цієї операції. Маршал відповів, що щонайменше чотири. Сталін більше нічого не сказав. Питання про Хоккайдо залишилося невирішеним [40, с. 276].

Наступного дня, 28 червня, Сталін видав три директиви: першу – головнокомандувачу Далекосхідного фронту завершити всі приготування до нападу до 1 серпня; другу – командувачам військ морських груп завершити підготовку до нападу до 25 липня; і третю – командувачу Забайкальського фронту завершити підготовку до 25 липня. Ці накази не встановлювали точної дати нападу, яка, найімовірніше, була визначена пізніше, опісля консультацій з командувачами на Далекому Сході [11, с. 422].

Лише після того, як СРСР прийняв остаточне рішення вести війну проти Японії, японський уряд відмовився від марних спроб через Хіроту укласти угоду з Радянським Союзом і попросив радянського посередництва для припинення війни. 12 липня міністр закордонних справ Того надіслав послу Н. Сато телеграму, в якій доручив послу негайно зустрітися з Молотовим і передати йому послання імператора з проханням про посередництво Москви у припиненні війни. Того заявив, що імператор бажає завершити війну, але дав зрозуміти, що поки союзники вимагають

беззастережної капітуляції, Японія не має іншого вибору, окрім як битися до останнього [24]. В. Молотов, однак, відмовився зустрітися з Наотаке Сато перед власним від'їздом до Потсдаму.

Молотов також доручив своєму заступнику Соломону Лозовському не відхиляти прохання японської сторони, а заохотити її представника у вигляді Н. Сато роз'яснити двозначність телеграми Того щодо того, кому вона була адресована. Радянський Союз мав намір змусити Японію чекати, щоб виграти більше часу, адже розумів що капітуляція Японії неминуча і був охоплений переживаннями, що війна може закінчитися до того, як його війська зможуть вступити в неї, ще до початку Потсдамської конференції, Сталін зателефонував маршалу О. Василевському і запитав його, чи можна перенести дату нападу на десять днів від 11 серпня, встановленого військовою ставкою. Василевський відповів, що «концентрація військ і перевезення необхідних військових вантажів не дозволять зробити такий перегляд» графіка нападу. На що Сталін, поки що, погодився з обережним судженням Василевського [10, с. 570].

Перш ніж вступити у війну, Сталін повинен був отримати згоду Чан Кайші на ялтинські умови. Положення Ялтинської таємної угоди грубо порушували суверенні права національного китайського уряду. Хоча Чан Кайші був поінформований про Ялтинську таємну угоду через кілька тижнів після конференції, він не був офіційно повідомлений про її конкретні положення щодо китайської території аж до 15 червня. Сталін і китайський міністр закордонних справ Сун Цзівень розпочали переговори 2 липня. Сун був непохитним щодо прав Китаю стосовно Зовнішньої Монголії, залізниць і портів у Маньчжурії. Хоча Китай наполягав, що не може піти на поступки в цих питаннях, які стосуються суверенітету, для Сталіна це були необхідні придбання, від яких залежала майбутня безпека Радянського Союзу. Невдалі переговори були перервані, коли Сталін і

Молотов виїхали з Москви до Потсдама, а Сун повернувся до Чунціна для отримання подальших інструкцій [38, с. 128–129].

Однак через кілька місяців після завершення Ялтинської конференції ситуація у війні на Тихому океані змінилася на користь Сполучених Штатів. У березні 1945 року морська піхота США успішно закріпилася на Іводзімі, а наступного місяця почалася битва за Окінаву, в результаті якої японський найважчий і найпотужніший лінкор Ямато був потоплений біля островів Рюкю. У квітні, після смерті президента Рузвельта, Трумен став президентом, і ставлення до вступу СРСР у війну помітно змінилося [48].

Сталін прибув до Потсдама, припускаючи, що Сполучені Штати все ще потребують вступу СРСР у війну. Він також розраховував на травневе запевнення Гаррі Гопкінса, що Сполучені Штати поставлять на порядок денний питання про спільний ультиматум Японії. Крім того, Сталін сподівався, що США чинитимуть тиск на китайців, щоб ті прийняли ялтинські умови. Таким чином, Сталін очікував, що Трумен, який, на його думку, так само як і Рузвельт, прагнув запросити Радянський Союз вступити у війну, допоможе вирішити ці дві перешкоди [11, с. 423–424].

По завершенню неpubлічних перемовин, 26 липня Черчілль, Трумен і Чан Кайші опублікували Постдамську декларацію, в якій викладено умови капітуляції Японії. Сталін був присутній на Постдамській конференції, але не підписав декларацію, оскільки пакт про нейтралітет з Японією все ще діяв.

Перед Постдамською конференцією Трумен зіткнувся з двома непримиренними дилемами. Перша полягала в тому, як поводитися з Радянським Союзом. Трумен і його новий державний секретар Джеймс Бірнс почали турбуватися про наслідки вступу СРСР у війну проти Японії, що неминуче призвело б до розширення радянського впливу в Азії. Якби він міг цього уникнути, Трумен волів би закінчити війну до того, як Радянський Союз вступить у неї. Проте його військові радники

стверджували, що навіть якщо радянська участь у війні більше не буде необхідною для перемоги, вона все одно прискорить капітуляцію Японії, тим самим врятувавши життя американців [13, с. 425].

Також 33-й американський президент зіткнувся з іншою дилемою щодо безумовної капітуляції. Беззастережна капітуляція не лише була спадщиною Рузвельта, але й підтримувалася переважною більшістю американського народу. Трумен вважав, що необхідно помститися за приниження, якого зазнала Японія після нападу на Перл-Гарбор, поставивши Японію на коліна, нав'язавши їй беззастережну капітуляцію. Але багато впливових радників, таких як військовий міністр Генрі Стімсон, заступник держсекретаря Джозеф Грю і міністр військово-морського флоту Джеймс Форрестал, виступили за перегляд умов капітуляції таким чином, щоб дозволити японцям зберегти монархічну систему під владою нинішньої династії. Ця поступка, на їхню думку, зміцнила б помірковані елементи в оточенні імператора і спонукала б їх до якнайшвидшої капітуляції [40, с. 167–168].

Ситуація раптово змінилася 16 липня, коли Сполученим Штатам вдалося підірвати першу атомну бомбу на полігоні Аламогордо в Нью-Мексико. За допомогою цієї нової надсильної зброї США мали на меті змусити японців капітулювати, не покладаючись на радянську участь у війні. Це дозволило Г. Трумену дотримуватися вимоги беззастережної капітуляції і почати заохочувати китайців твердо стояти на своєму, щоб затягнути переговори з СРСР, а американська делегація в Потсдамі повністю виключила Радянський Союз з обговорення Потсдамської декларації. Таким чином, після вибуху атомної бомби в Нью-Мексико головною метою Трумена і Д. Бірнса стало забезпечення капітуляції Японії до того, як Радянський Союз вступить у війну [23, с. 5–8].

Однак, всупереч очікуванням Трумена, атомне бомбардування Хіросіми не призвело до негайного рішення Японії про капітуляцію. 7

серпня, через день після скидання атомної бомби на Хіросіму, міністр закордонних справ Того надіслав ще одну термінову телеграму з проханням негайно зустрітися з Молотовим, щоб отримати відповідь Москви щодо місії Кононе. Це означало, що, попри бомбардування Хіросіми, Японія продовжувала покладатися на посередництво Москви [Додаток В].

Прохання Сато про зустріч з Молотовим надійшло десь у другій половині дня. Сталін негайно перейшов до дій. О 16:30 він наказав Василевському розпочати Маньчжурську операцію наступного дня опівночі 9 серпня за читинським часом (18:00 8 серпня за московським), таким чином пересунувши дату нападу на сорок вісім годин. Відповідно, О. Василевський миттєво видав чотири директиви між 10:35 та 11:10 за читинським часом (4:35 та 5:10 за московським), кожна з яких наказувала всім військам трьох фронтів та Тихоокеанському флоту розпочати операцію о 18:00 за московським часом 8 серпня [48]. Сун Цзівень був здивований, коли дізнався, що Сталін хотів розпочати переговори негайно, не давши китайській делегації часу на відпочинок. Однак на пізньому нічному засіданні розбіжності не зменшилися. Тож компартією було вирішено вступити у війну без жодних домовленостей з китайцями [39, с. 252-254].

Тим часом Наотаке Сато отримав повідомлення, що В. Молотов чекає на нього о 17:00 8 серпня в наркоматі закордонних справ. Коли посол прибув у призначений час, В. Молотов перервав привітання Н. Сато і почав зачитувати радянську декларацію про війну. У декларації пояснювалося, що союзники звернулися до радянського уряду з проханням вступити у війну проти Японії і приєднатися до Потсдамського ультиматуму. Далі йшлося про те, що оскільки Японія відкинула союзницький ультиматум, радянський уряд вважає, що «з 9 серпня

перебуває у стані війни з Японією» [41]. За годину радянські танки та літаки перетнули кордон і атакували японські позиції в Маньчжурії.

Через кілька хвилин після 15:00 за вашингтонським часом американський президент Трумен провів спеціальну пресконференцію в Білому домі. Він зачитав журналістам коротку заяву, в якій радісно оголосив, що Радянський Союз оголосив війну Японії [13, с. 425]. Але все пішло не за його розкладом. Після короткої заяви Трумена Бірнс зробив заяву для преси. Нібито вітаючи вступ Радянського Союзу у війну, він заявив, що на Потсдамській конференції президент передав Сталіну, що радянська участь у війні буде виправдана на підставі пункту 5 Московської декларації та статей 103 і 106 Статуту Організації Об'єднаних Націй.

Заява держсекретаря США Джеймса Бірнса була непрямим і продуманим способом відкинути правдивість радянської заяви про те, що союзники запросили Радянський Союз приєднатися до Потсдамської декларації. Та, попри це, Москва все ж оголосила війну Токіо 8 серпня 1945 року, через два дні після атомного бомбардування Хіросіми і за день до того, як друга бомба впала на Нагасакі.

Таким чином, внаслідок ряду дипломатичних діалогів та пропозицій, Радянський союз розпочав бойові дії супроти Японської імперії. Потсдамська конференція, яка відбулася 17 липня – 2 серпня 1945 року, проходила в зовсім інших обставинах. Німеччина зазнала поразки, японська імператорська армія почала розвалюватися, а Сполучені Штати здобули атомну бомбу. Участь Радянського Союзу в війні з Японією більше не була потрібна, що, однак, не входило в плани Москви щодо розширення східного впливу. Звістка про неминучу війну з Радянським Союзом, віроломно переступившим попередні домовленості щодо нейтралітету, сколихнула японських політиків і самого імператора який розраховував на посередництво Москви між Країною Світанкового Сонця

та Сполученими Штатами. За таких умов Японія змушена була обороняти ті землі, які до того навіть не розглядала мішенями інтервенції військ противника.

Розділ 2. Хід бойових дій

2.1. Маньчжурія

О 00:01 9 серпня 1945 року, відразу після представлення японському послу в Москві офіційного оголошення війни. На наступний день після оголошення війни радянські війська розпочали вторгнення одночасно на трьох фронтах на сході, заході та півночі Маньчжурії. За десять днів три групи армій чисельністю 80 радянських дивізій охопили значні території Маньчжурії, хоча до того, як можна сказати, що було прийнято військове рішення, втрутилася загальна капітуляція Японії. Не розглядаючи цю кампанію в деталях, ми можемо звернутися безпосередньо до військово-морських і десантних операцій.

Командуючим радянськими військами на Далекому Сході був призначений маршал Олександр Василевський, колишній начальник Генерального штабу. Головнокомандувач Тихоокеанським флотом адмірал Іван Юмашев був рівноправний трьом командувачам груп армій, сили яких були розгорнуті на схід, захід і північ від Маньчжурії. Глава ВМФ, адмірал флоту Микола Григорович Кузнецов також створив особистий магазин на аномальній посаді «морського координатора» зі штабом маршала Василевського (як і головний маршал авіації О. А. Новіков для ВПС). Проте всі залучені військово-морські сили, включаючи морську піхоту, перебували під командуванням адмірала І. Юмашева. Єдиним винятком була Амурська воєнна флотилія, внутрішні річкові сили під командуванням відповідної групи армій [19, с. 12–15].

Перед Тихоокеанським флотом були поставлені наступні початкові завдання:

1. порушити японські морські комунікації в Японському морі;

2. запобігти використанню японським флотом портів Північної Кореї;
3. допомагати армії в запобіганні будь-якій японській висадці в Радянському Союзі.

Пізніше йому було доручено додаткову – і, в ретроспективі, основну – місію: взяти штурмом порти колоніальної периферії Японії в Північній Кореї, на півдні Сахаліну та на північних Курильських островах.

Радянський Тихоокеанський флот на той час складався з двох крейсерів типу «Кіров», одного головного міноносця, десяти есмінців, 19 ескортних міноносців, 49 підводних човнів, 78 підводних човнів і 204 торпедних катерів. Авіація Тихоокеанського флоту під командуванням генерал-лейтенанта авіації Петра Миколайовича Лемешка мала 1549 винищувачів, штурмовиків, розвідників і легких бомбардувальників. Більшість флоту базувалася у Владивостоці, але Північна Тихоокеанська флотилія базувалася частково в Радянській Гавані на західному узбережжі Татарської протоки, а частково в Петропавловську на Камчатці. Військово-морські та повітряні сили Японії, що протистояли, були незначними: один старий легкий крейсер, один есмінець, 45 невеликих патрульних і протимінних кораблів і 170 літаків, більшість з яких знаходилися в північних районах японських островів і зберігалися там [47, с. 153–174].

Північна Корея. Перед світанком 9 серпня радянська військово-морська авіація почала операції з торпедних і бомбардувальних ударів по Юкі (Унгі) і Рашін (Наджін), безпосередньо над корейським кордоном. 9 і 10 серпня було здійснено 504 бойові вильоти проти цих двох портів (типовий наліт, що складається з 20–30 штурмових або легких бомбардувальників, з такою ж кількістю винищувачів, що літають у прикриття). Вони заявили про есмінець у Рашині (їх там не було), 19 транспортів і 3 танкери. У ніч з 9 на 10 серпня дві групи торпедних катерів

вирушили з Посету для нальоту на Рашін і Сейсін (Чонджін), де, як вони стверджували, потопили 11 японських транспортів.

11 серпня 1910 року на Юкі було здійснено штурмовий десант з двох фрегатів, двох ескортних кораблів, одного траулера та восьми торпедних катерів. За радянською практикою «командувачем десантної операції» був старший морський офіцер контр-адмірал Н. С. Івановський; Майор Маркін, командир 75-го морського піхотного батальйону, був «командувачем десантної групи». Першими на берег вийшли 171 кулеметник 390-го окремого стрілецького батальйону і частина 140-го розвідувального загону зі складу флоту, доставлені на торпедних катерах у сам порт. Майор Маркін дізнався від людей першої хвили, що японський гарнізон покинув напередодні ввечері, але він вирішив продовжити висадку батальйону, щоб закріпити позицію поперек лінії відступу японських сил далі на північ, зайнятих обороною від атакуючих сил радянської армії [32, с. 53–57].

Слабкий опір японської армії, яка була не готова захищати дану ділянку фронту, було швидко подолано. О 18:20 12 серпня, після того, як на кілька годин затримався через туман, 75-й батальйон 13-ї бригади морської піхоти висадився в доках військово-морської бази в Юкі. До того часу передові частини 303-ї стрілецької дивізії 25-ї армії, наступаючи по суші, досягли Юкі і продовжили рух на південь у напрямку Рашина. Було здійснено 418 вильотів з 9 по 11 серпня. 12 серпня о 9 годині прибула перша хвиля десанту – 68 чоловік 140-го розвідувального загону та 95 автоматників 354-го окремого батальйону морської піхоти. Керував десантуванням капітан першого рангу Є. Є. Полтавський. Цим невеликим силам знадобилося три години, щоб висадитися, але японських підрозділів у порту не було. Кілька полонених і цивільних сказали, що японський полк окопався неподалік, а 354-й висадився під вогнем ворожої артилерії. Була створена периметральна оборона. Наступного ранку прибув

основний десант – 358-й окремий батальйон морської піхоти (617 чоловік) із шістьма легкими артилерійськими установками (45-мм і 76-мм гармати). До 18 серпня район Рашина було очищено, ціною семи радянських солдатів було вбито і 37 поранено проти японських втрат у 277 убитих і 292 полонених. (Крім того, три кораблі десантних сил, а пізніше шість інших кораблів, завдали ударів по мінах, нібито встановленим раніше американською авіацією – тільки в серпні було знешкоджено 116 безконтактних мін.) Того ж дня, коли Рашин був забезпечений, частини 25-ї армії, що наступали по суші, досягли міста [20, с. 111–115].

Наступною ціллю радянської армії був Сейсін (Чхонджін). Після початкової посадки в Рашині було вирішено висадитися в Чхонджіні 15 серпня. Пізніше Військова рада тихоокеанських флотів вирішила перенести графік, використати швидкісні військово-морські судна для висадки та висадитися безпосередньо в порту, як у Юкі та Рашина. Рада вважала, що достатньо буде однієї кулеметної роти і одного розвідувального загону, хоча при потребі був доступний батальйон морської піхоти. Чхонджін піддавався постійній повітряній розвідці та бомбардуванню з 9 серпня. 11 серпня перші люди піднялися на корабель; перший десант відбувся о 13:38 13 серпня, озброєна розвідувальна група з ротою SMG 390-го окремого батальйону морської піхоти (181 чоловік) і знову 140-й розвідувальний загін. При вході в порт вони потрапили під артилерійський вогонь, але висадилися та зайняли територію порту без протидії. Однак дуже скоро вони зіткнулися з сильною японською контратакою. Адмірал І. Юмашев перебував на командному кораблі – міноносці «Войков» і особисто прийняв командування [34, с. 320–323].

Остаточним внеском військово-морських і десантних сил в радянську Далекосхідну кампанію 1945 року стала підтримка внутрішньої Амурської «Червонопрапорної флотилії» Другого Далекосхідного фронту при форсуванні Амура, Уссурі та вгору по річках Сунгарі. Флотилія під

командуванням контр-адмірала Н. В. Антонова мала понад 200 катерів різних видів, у тому числі 8 моніторів, 11 канонерських човнів і 52 броньованих катера. Деякі канонерські човни були побудовані до Першої світової війни (у японців було 29 річкових канонерських човнів і моніторів).

Цей фронт зіткнувся з найслабшою японською обороною. Японці не планували захищати виступ північно-східної Маньчжурії, охоплений ударами 15-ї армії та 5-го корпусу. Слід також підкреслити, що, як і більшість колись хваленої Квантунської армії в Маньчжурії, ці сили мали серйозні недоліки в озброєнні та підготовці. Жодна з цих одиниць не була оцінена більш ніж на 35 відсотків ефективності японцями. Більшість існувало лише кілька місяців. Відзначимо лише один особливо яскравий приклад недоліків: 149-та піхотна дивізія не мала жодної артилерійської установки. «В частинах та з'єднаннях Квантунської армії були абсолютно відсутні автомати, протитанкові рушниці, реактивна артилерія, мало було артилерії РГК та великокаліберної (у піхотних дивізіях та бригадах у складі артилерійських полків та дивізіонів в більшості випадків були 75-мм гармати)» [42, с. 36].

Таким чином, СРСР втілював найгірші побоювання токійського уряду в реальність, розпочавши повномасштабний наступ на материкові та островні володіння імператорської Японії, серед яких першою під удар потрапила Маньчжурія. Метою радянської Далекосхідної кампанії була фізична окупація територій, обіцяних у Ялті, а радянський повномасштабний наступ шокував японських політиків, які покладали свою останню надію на закінчення війни на радянське посередництво.

2.2. Сахалін

До 1945 року острів Сахалін зазвичай був розділений між російською зоною на півночі та японською зоною на півдні. Російська імперія і Японія боролися за цей великий, малонаселений острів більше століття, а Шимадоський договір 1855 року визначив, що громадяни РІ можуть жити на півночі острова, а японці – на півдні. Японія відмовилася від своїх претензій на весь острів у 1875 році, але потім захопила острів під час російсько-японської війни, перш ніж повернути північну половину під контроль Москви у 1925 році. Такий буферний статус о. Сахалін послугував подальшій концентрації на ньому бойових дій між японськими та радянськими військами з бажанням останніх на повний його контроль, яке стало можливим лише з огляду на перші успіхи радянської кампанії в Маньчжурії [17, с. 80–84].

Командування маршала Василевського вирішило продовжити наступ з метою взяття Південного Сахаліну (яп. Карафуто), території втраченої Російською Імперією під час російсько-японської війни 1905 року. На момент оголошення війни радянською стороною, японська п'ята армія області (гарнізон на Курилах і Сахаліні) мала на Сахаліні одну дивізію, 88-й піхотний і один артилерійський полк разом з військово-морською базою в Отомарі (Корсаков). На Південному Сахаліні було 13 аеродромів, але японських військових літаків там не було. Єдиною військово-морською силою була 104-та ескадра з шістьма патрульними кораблями. Всього японські війська на о. Сахалін налічували близько 20 тисяч солдатів. По острову були розкидані три піхотні полки 88-ї дивізії: 125-й полк обороняв лінію оборони Котон біля кордону (шириною 12 км, глибиною 30 км, з 17 залізобетонними дотами та 335 артилерійськими і кулеметними гніздами, а також бліндажами); 25-й полк, переважно в портовому місті Маока (нині

Холмськ) на західному узбережжі та на півдні; і 306-й полк в південному районі навколо Отомарі (нині Корсаков) і Тойохара (нині Южно-Сахалінськ) [35, с. 250–252].

Радянська перевага становила 3,7:1 в піхотних ротах, 10:1 в артилерії, 4,3:1 в кулеметах. Крім того, організаційно самостійна Північна Тихоокеанська флотилія мала свої морські та морські авіаційні частини, два батальйони морської піхоти (365-й і нenumерований зведений батальйон морської піхоти), а згодом «відряджену» до неї для висадки 113-ї стрілецької бригади 16-ї армії на материкову частину СРСР.

Керівництво всієї Сахалінської операції було передано командувачу 16-ю армією (яка не була залучена в Маньчжурії) генерал-майор Л. Черемисов разом з частиною свого штабу, яку той згодом вивів на Сахалін. Під його керівництвом операцію передбачалося провести в три етапи:

- 1) прорив початкової лінії оборони (глибиною 15 км) у період з 11 по 15 серпня;
- 2) прорвати останній рубіж оборони протягом 16–18 серпня і здійснити висадку в Есудору (нині Углегорськ), якщо противник буде стягувати сили з півдня;
- 3) з 19 по 25 серпня йти на південь (зі швидкістю 55 км в день) з висадкою в Маока [29, с. 230–234].

Десантні операції проводила б Північна Тихоокеанська військова флотилія; її головною місією було захоплення портів, щоб запобігти підкріпленню з Японії або відходу до Японії острівного контингенту японської армії. Згідно з даною стратегією, 10 серпня О. Василевський наказав М. Пуркаєву, командувачу Другого Далекосхідного фронту, розгорнути 56-й стрілецький корпус у взаємодії з Тихоокеанським флотом для вторгнення на південь Сахаліну і захоплення острова не пізніше 22 серпня [35, с. 267–269].

Попри чисельну перевагу як живої сили, так і військової техніки радянські війська на Сахаліні постали перед великими труднощами. Сильні зливи завадили авіаційним операціям 9 і 10 серпня, через що місцевість була майже непрохідною. Бомбардування авіацією флоту почалося в ніч з 10 на 11 серпня, але авіаційна підтримка залишалася слабкою через постійний туман. 11 серпня о 07:45 165-й полк 79-ї стрілецької дивізії вів наступ на чотирикілометровому фронті (24 танки та 70 артилерійських знарядь на кілометр фронту). Просування по лінії фронту було повільним через жорсткий опір японців. Протягом трьох наступних днів радянські війська мали незначні успіхи, а 14-го серпня 179-й полк 79-ї дивізії був відрізаний і оточений японцями [32, с. 55].

Радянський флот не грав головної ролі в радянських операціях у Другій світовій війні на жодному театрі. Його можливості, хоч і обмежені, були найбільшими під час короткої Далекосхідної кампанії проти Японії в серпні 1945 року. Проте були очевидні серйозні недоліки. Перш за все, відсутність чіткого командування, координації та механізмів зв'язку спричинила кричущі невдачі, які не були серйознішими лише тому, що ворог, з яким вони зіткнулися, був слабким і швидко розпадався.

19 серпня Японія офіційно припинила військові дії. Однак, військовим командуванням СРСР було вирішено продовжити висадку в порті Маока, яка була вирішена 15 числа, на 20 серпня. Радянським частинам вдалося захопити Маоку 19 серпня в плутаному бою, але головною метою було захоплення Отомарі. На шляху з Маоки до Отомарі десантні підрозділи зіткнулися з сильним штормом, і лише 26 серпня, на чотири дні пізніше, ніж планував Василевський, радянські війська захопили порт [24].

Оскільки південний Сахалін був частиною території, що мала відійти до Радянського Союзу за Ялтинською таємною угодою, Сполучені Штати не висловлювали жодних заперечень. Японський імператорський

генеральний штаб наказав японським військам на Сахаліні дотримуватися режиму припинення вогню після того, як імператор прийме капітуляцію. Якщо захоплення південного Сахаліну було головною метою, то для радянського поспіху не було причин. Головною ж метою сахалінського десанту було використання Південного Сахаліну, що знаходиться лише за 40 кілометрів від Хоккайдо, як плацдарму, з якого можна було б розпочати Курильську та Хоккайдоську операції.

Радянський похід на Сахалін закінчився поразкою японської армії. Було взято 18 320 японських полонених. Висадка в Торо і Маока сприяла остаточному радянському успіху, а рух на Отомарі – у запобіганні відходу на Хоккайдо. Неясно, чи було тертя між командуванням радянської армії та флоту при плануванні операцій в Торо та Маока. Коментар Другого Далекосхідного фронту про потребу в більшій армії (знаючи, що Тихоокеанський флот мав лише один регулярний і один зведений батальйон морської піхоти), припускає це. У будь-якому випадку, операцією Торо керував командир батальйону морської піхоти, а операцією Маока – командир армійської бригади, а морська піхота спочатку була лише на березі. Радянські військово-морські характеристики були достатніми, за правда, поганих погодних умов, з урахуванням того що вели боротьбу вони з японською армією з жахливою комплектацією. Авіаційна підтримка була не дуже ефективною, за винятком надзвичайно важливої повітряної розвідки [28].

Таким чином, 10 серпня Другий Далекосхідний фронт наказав Північній Тихоокеанській флотилії почати наступальні операції на Сахаліні 11 серпня та очистити острів від японської присутності та завершити його захоплення до 25 серпня. Перевага радянської армії в живій силі та комплектуванні порівняно з японською була достатньою, щоб та не зазнала значних втрат, виконавши покладене на неї завдання компартією.

2.3. Курильські острови

Хоча Ялтинська таємна угода передбачала передачу Курильських островів Радянському Союзу, географічні межі цього вулканічного архіпелагу, що простягається від Камчатки до Хоккайдо, не були точно визначені. Коли на Потсдамській конференції воєначальники союзних держав обговорювали зони військових дій, всі Курили, за винятком чотирьох найпівнічніших островів, були віднесені до американської зони. Американці, однак, не усвідомлювали, що Радянський Союз також отримав умовне право на захоплення Курил, оскільки Охотське море було визнано радянською операційною зоною [44, с. 51, 53].

Прийняття імператором капітуляції 14 серпня спонукало Сталіна розпочати Курильську операцію. У відповідь на наказ Й. Сталіна, О. Василевський наказав М. Пуркаєву та адміралу І. Юмашеву, командувачу Тихоокеанського флоту, окупувати північні частини Курил, не чекаючи підкріплення з інших фронтів. М. Пуркаєв, своєю чергою, повідомив генерал-майору О. Гнечку, командувачу Камчатського оборонного округу: «Капітуляція Японії очікувана. Скориставшись сприятливою ситуацією, захопіть Шимшу, Парамушир та Онекотан» [39, с. 265–267]. О. Гнечко мав лише за два дні розробити детальні оперативні плани, організувати висадку десантів, захопити риболовецькі траулери та вирішити інші логістичні завдання. Неминуче було допущено багато помилок, які призвели до катастрофічних результатів під час нападу на Шимшу.

Не менш важливим аспектом цього наказу було те, що острови, які мали бути захоплені, включали не лише Шимшу та Парамушир, але й Онекотан, який належав до американської зони операцій. Не знаючи, як Сполучені Штати відреагують на радянську операцію на Курилах, СРСР повинен був бути обережним. Включивши Онекотан до власних територіальних зазіхань, він міг би перевірити американську реакцію.

Внаслідок невдачі, якби він зустрівся з опозицією з боку американців, він би був змушений відступити. Якщо ж ні – розширив би операції на центральних і південних Курилах.

Ще до початку операції на Курильських островах в рядах радянської армії були розбіжності, однак не особистого характеру, а комунікаційного. 15 серпня маршал Василевський наказав Другому Далекосхідному фронту і Тихоокеанському флоту розпочати операції з окупації північних Курильських островів. Однак, ймовірно відбулася плутанина в лінії командування, адже 18 числа штаб Тихоокеанського флоту отримав копію наказу маршала О. Василевського командувачу Другим Далекосхідним фронтом генералу М. Пуркаєву з тим же завданням, яке вони отримали 15 числа. Так, командувачу Петропавловської військово-морської бази капітану першого рангу Д. Пономарьову і командувачу Камчатським районом оборони генерал-майору О. Гнечко 18 серпня штаб Тихоокеанського флоту відправив наказ спланувати та провести операцію «спільно з частинами Другого Далекосхідного фронту». Але на цьому фронті не було відповідних чи доступних підрозділів, окрім людей генерала Гнечка, а штаб Тихоокеанського флоту вже 15 числа віддав наказ О. Гнечку діяти. Генерал Гнечко 15 числа отримав дев'ять годин на розробку плану операції і лише 29 годин до виходу з порту. Наступний день був витрачений на зведення армійських підрозділів, розкиданих по Камчатці, на оборонні позиції, і найважливіше завдання з усіх для армії в якій був дефіцит в техніці — командування та розвантаження комерційних суден усіх типів для використання в операції [31, с. 73–81].

Радянські війська не мали значної переваги над японцями на північних островах. У них було лише 8 824 чоловіки проти 8 480 японців на Шимшу; сім батальйонів піхоти проти шести. В артилерії вони мали 205 гармат проти 98 (різниця яку нівелювало те що японські війська були окопані), і 492 кулемети проти 312. У росіян було 215 протитанкових

гармат, у японців жодної; але японці мали 60 танків, а росіяни жодного. На підтримку радянських військ було 42 бойових літаки (128-а зведена авіаційна дивізія); у японців лише сім літаків (проте сильний туман значно зменшив перевагу радянської переваги в повітрі). Жодна зі сторін не мала великих військових кораблів, не рахуючи двох радянських підводних човнів. Насправді у японців взагалі не було військово-морських сил – на всі Курили було лише три торпедних катери.

Російські плани операції передбачали завдання головного удару по північно-східному кутку Шимшу, найпівнічнішого та найбільш захищеного острова. З південно-східного боку планувалася невелика диверсійна висадка. Другий тактичний десант на південно-західній стороні острова залежав від успіху першого. Нарешті, була запланована висадка на північному Парамуширі через протоки від Шимшу у разі слабкого опору на останньому острові. Мета полягала в тому, щоб взяти Шимшу, і перш за все його військово-морську базу в Катаоці, але було вирішено, що висадка на укріпленій базі або поблизу неї неможлива [31, с. 87].

Основною силою радянських військ була 101-а стрілецька дивізія генерал-майора П. І. Дьякова. З японської сторони 73-тя бригада 91-ї піхотної дивізії, 11-й танковий полк і 31-й полк ЗВО обороняли Шимшу, а 74-та бригада (плюс 11 танків) – Парамушир. Загалом на цих двох островах було 23 000 японських військових, а на всіх 50 островах Курильської гряди – понад 60 000. На північних островах було шість аеродромів, а на півдні – три, але на всіх Курилах японці мали лише сім літаків на Шимшу. Совітам було відомо про основні японські позиції, але радянська передова розвідка та розвідка були досить неповними [39, с. 264–266].

Курильська операція мала складніший характер для Радянського союзу ніж той міг очікувати. Битва за Шимшу точилася чотири дні з 18 по 21 серпня, хоча О. Гнечко отримав наказ захопити острів до кінця 18

серпня. Недостатня підготовка, відсутність добре спланованої та скоординованої стратегії, нестача кораблів, техніки, артилерії та зброї, а також чисельна меншість його солдатів, порівняно з попередніми операціями, не дозволили військам О. Гнечка виконати завдання з захоплення острова до кінця дня 18 серпня, як було наказано. Якщо Радянський Союз і переміг, попри всі ці недоліки, то лише тому, що наляканий японський імператорський генеральний штаб, недвозначно наказав японській дивізії, що оборонялася, здатися [49, с. 158–164].

Північні Курильські острови, що залишилися, здалися без інцидентів, оскільки частини радянських Камчатсько-Шімушських сил прибули морем. А саме, радянською армією було захоплено: Парамушир 24 серпня; Онекотан і Шиашкотан 25 числа; Мацува 25 і 26 числа; Шімушіру 27 числа; і Уруппу 28 і 29 числа. Інші радянські частини з південного Сахаліну взяли японську капітуляцію в Ітуруппу (Еторофу) 28 числа; Кунаширі 1 і 2 вересня; і Шикотан 5 вересня. Всього на всіх Курилах було взято 63 840 полонених [39, с. 269].

Єдиною бойовою дією була початкова операція висадки на Шимшу та просування цієї сили з 18 по 23 серпня. Інші заплановані та непередбачувані операції на Шимшу та на інших островах так і не були проведені. Опозиція була сильнішою, ніж очікувалося, і зазнали кількох невдач. На додаток до випадкової втрати тактичної несподіванки, радянські військові автори розходяться в питанні про те, чи артилерійська підготовка з Камчатки, розпочата за кілька днів до висадки, скомпрометувала несподіваність. Фактично, японці з того часу видали те, що не очікували посадки. Деякі радянські військові також критикували складну систему варіантів планів і висадки контингентів, але ситуація часткової капітуляції Японії, здається, виправдовує певну невизначеність щодо очікуваного опору.

Найсерйознішим недоліком операції було, як визнають радянські війська у своїх власних військових аналізах, неналежне відпрацювання зв'язку, командування та комбінованих операцій. Крім того, раптовість рішення про перехід до наступу вимагала розвантаження транспортів і десантних катерів, уже завантажених іншим вантажем; насправді в деяких випадках не було часу для завершення роботи, і деякі кораблі перевозили невідповідний цивільний вантаж як мертвий баласт. Подібним чином найближча радянська авіабаза в Озерному на Камчатці (90 кілометрів від Шімушу) не працювала і не могла бути використана [31, с. 110–113].

Отож, Попри неочікуваний опір зі сторони погано озброєної японської армії, радянським військам вдалося консолідувати контроль над всіма Курильськими островами. Причиною зламу японської оборони було те що вже посеред Курильської операції японська сторона офіційно заявила про свою капітуляцію, внаслідок чого залишкам японських військ на островах надходили накази генштабу щодо здачі в полон і роззброєння. Так, 4 вересня радянською армією були взяті останні японських полонених на Малій Курській гряді, що ознаменувало кінець курильської десантної операції та боротьби за Курильські острови.

Розділ 3. Капітуляція Японії та наслідки радянсько-японського протистояння

Весна 1945 року застала Японську імперію в безвихідній ситуації. Успішне вторгнення США на Іводзіму в лютому та Окінаву у квітні принесло Тихоокеанську війну на пороги Японського архіпелагу. Нищівні повітряні нальоти (тільки перший наліт із запальними бомбами на Токіо в ніч з 9 на 10 березня 1945 року забрав бл. 100 000 життів) зруйнували взаємопов'язані промислові/житлові райони більшості міських районів. Високоефективна блокада підводних човнів ВМС США, а також спільна кампанія з повітряного мінування військово-морських сил і армії призвели до нестачі продовольства, палива та стратегічних матеріалів, що поставило як японську армію, так і цивільне населення у тяжке становище. Імператорський флот більше не мав достатнього запасу палива для виходу в море, і багато кораблів були відведені до ролі своєрідних зенітних платформ. Суворе збереження наявного авіаційного палива призвело до того, що більшість японських все ще значної кількості бойових літаків приземлилася. Крім того, Радянський Союз відмовився продовжити договір про нейтралітет з Японією. Попри те, що японці зробили все можливе, щоб запобігти негайному конфлікту з СРСР, володіння країни на материковій частині Азії (Маньчжурія та Корея) і морські території на північ від японської метрополії були тепер вразливі для потенційного ворога [24].

Ці обставини рішуче вказували на невідворотність поразки та можливого знищення не лише колоній, а й метрополії Японської імперії. Таємні оцінки того, що Японія не переживе ще один рік війни, поширювалися у найвищих японських урядових колах, і було чітко усвідомлено, що Японські острови разом зі столицею, ймовірно, будуть захоплені до кінця 1945 року. Керівництво країни залишалося розділеним

щодо негайних дій на цьому етапі, причому імператор і меншість його найближчих радників з Вищої ради з керівництва війною («Великої шістки») були схильні до мирної угоди, яку планували досягнути через досі нейтральний СРСР чи іншу державу з подібним нейтральним статусом, та з іншого боку, більшу частину керівництва імперської армії, яка пообіцяла воювати до кінця. Загалом, приниження капітуляцією та можливого зречення імператора та скасування імперського правління все ще здавалося неможливим для японської держави.

Рішучість до продовження бойових дій серед японських аристократів та дипломатів серйозно похитнуло залучення ядерної бомби 6 серпня в бомбардуванні Хіросіми. Одразу після цього, на засіданні кабінету міністрів, міністр закордонних справ Того Шігенорі запропонував «негайно розглянути питання про капітуляцію на основі умов, викладених у Потсдамській декларації» [33, с. 486].

Однак, японський уряд, під час засідання 7 числа, все ще залишався розділеним на тих, хто виступав за негайну капітуляцію з єдиною умовою – збереженням імператорської системи (кокутай), і тих, хто наполягав на інших умовах. Серед останніх була армійська верхівка яка за спогадами Того Шігенорі «...здавалося, применшувала вплив бомби, не визнаючи, що це була атомна бомба, наполягаючи на необхідності подальшого розслідування» [15]. Як це не парадоксально, японський імперський штаб сформулював обережно позитивну оцінку найближчої стратегічної картини: втома від війни союзників, зокрема Америки, унеможливить тривалу блокаду та повітряне бомбардування та потенційно призведе до врегулювання шляхом переговорів. Якби союзні сили справді вторглися на Хоум-Айленд і початковий напад можна було б відбити або зробити його надто дорогим для західних урядів, Японія все одно змогла б зберегти свою честь. Ця точка зору призвела до розробки генерального плану оборони (Кецу-Го – «Вирішальна» операція), який було завершено на

початку квітня. Через географічне розташування Японії було відносно легко передбачити райони висадки союзників. «Ketsu-Go» зосередився на них, з особливим наголосом на рівнині Токіо-Канто та на південному острові Кюсю, де очікувалися перші посадки [32, с. 53].

Друга атомна бомба була скинута на Нагасакі, коли Верховна військова рада була в розпалі гарячої дискусії, що тільки закріпило результат дискусії запропонований міністром закордонних справ. Нарешті, знадобилося безпрецедентне втручання імператора Хірохіто, в якого перед тим мав аудієнцію міністр-хранитель печатки Кідо Коїчі, зі спогадів якого відомі такі слова японського правителя: «Тепер, коли справи зайшли в глухий кут, ми повинні схилитися до неминучого. Незалежно від того, що станеться з моєю безпекою, ми не повинні гаяти часу, щоб припинити війну, аби уникнути ще однієї подібної трагедії» [43, с. 421].

Попри такі мирні заяви верхівки Японської імперії, немає жодних доказів того, що бомбардування Хіросіми негайно та безпосередньо спонукало японський уряд в цілому або окремих його членів, включаючи Того, Судзукі, Кідо та Хірохіто, припинити війну, прийнявши умови Потсдамської декларації. Все ще була обнадійлива альтернатива зачекати реакції Москви, перш ніж приймати рішення щодо Потсдамських умов. Коли посол Наотаке Сато телеграфував до Токіо, з новиною що Молотов нарешті погодився зустрітися з ним о 17:00 8 серпня, ніхто, включаючи зазвичай проникливого та впертого Н. Сато, не сумнівався, що Молотов дасть відповідь на давнє прохання Японії прийняти до Москви князя Коное Фумімаро як спеціального посланця імператора.

Японський імператор прийняв умови, зазначені в Потсдамській декларації, з єдиною умовою, що імперські прерогативи не будуть зачіпатися та будуть збережені. Попри японський запит на такі поступки, уряд США відкинув умовну капітуляцію Японії та вручив Японії ноту Д. Бірнса, яка передбачала, що імператор і японський уряд

підпорядковуватимуться Верховному головнокомандувачу союзних сил і що остаточну форму правління визначатиме японський народ. На подив Трумена, Москва негайно прийняла ноту Бірнса. Чим Сталін був вкрай задоволений, адже США відхилили пропозицію Японії про умовну капітуляцію, що давало радянським військам більше часу для розширення території під радянською окупацією [38, с. 217–222].

О 10:00 імператор заявив перед своїм кабінетом на імперській конференції: «Військова ситуація раптово змінилася. Радянський Союз вступив проти нас у війну. Напади смертників не можуть конкурувати з потужністю науки. Тому немає альтернативи, як прийняти Потсдамські умови». Поки імператор мав аудієнцію у своєму кабінеті, була спроба військового перевороту фракцією на чолі з майором Кендзі Хатанака. Повстанці спробували захопити контроль над імператорським палацом, щоб зупинити оголошення імператором про капітуляцію, але їм це не вдалося, і переворот був придушений незабаром після світанку.

Японський уряд беззастережно прийняв Потсдамські умови 14 серпня, а 15 серпня імператор зачитав по радіо імператорський рескрипт про припинення війни [Додаток Г]. Після того, як імператор прийняв капітуляцію, радянські війська активізували свої військові операції. О. Василевський наказав радянським військам «продовжувати наступальні операції проти японських військ», оскільки Радянський Союз не бажав прийняти заяву імператора від 14 серпня як військову капітуляцію. Радянський Союз був сповнений рішучості захопити чотири великі міста – Чанчунь, Мукден (Шеньян), Цзілінь і Харбін – якнайшвидше, і відправив туди спеціальні мобільні підрозділи, випереджаючи регулярні війська. Сталін особливо прагнув захопити стратегічні порти Дайрен і Порт-Артур і наказав Малиновському завершити їхню окупацію до 22–23 серпня [29, с. 221].

Тим часом в Москві, Йосиф Сталін разом з верхівкою радянського уряду робив ставку на реакцію Китаю. Він очікував, що радянське просування вглиб Маньчжурії спонукатиме китайців піти на поступки, побоюючись, що радянський вплив у Маньчжурії призведе до встановлення там комуністичного режиму. Китайці піддалися цій провокації та дійшли згоди 15 серпня, через три години після того, як Японія оголосила про беззастережне прийняття Потсдамських умов [50, с. 52–53].

Дипломатичні маневри відбувалися й під час проведення Курильської операції радянськими військами. 15 серпня Трумен надіслав Сталіну через А. Гаррімана Генеральний наказ № 1. У цьому наказі визначалися війська союзників, яким японські збройні сили повинні були здатися. Наступного дня Сталін надіслав свою відповідь через Гаррімана, а також Громико у Вашингтоні. Він «принципово» прийняв зміст генерального наказу № 1 з двома поправками. Перша полягала в тому, щоб «включити в район капітуляції японських збройних сил перед радянськими військами всі Курильські острови». Друга – включити північну частину Хоккайдо вище демаркаційної лінії, що проходить від Куширо до Румої, до радянської окупаційної зони [1, с. 263–264].

Сталін ще чіткіше розкрив свої наміри в директиві від 17 серпня генералу Кузьмі Дерев'янку, якого було призначено радянським військовим представником при штабі союзників генерала Дугласа Макартура в Манілі. Сталін доручив К. Дерев'янку представити радянські вимоги щодо включення Курил і північної частини Хоккайдо до радянської окупаційної зони. Крім того, Дерев'янко мав вимагати створення радянської окупаційної зони для розміщення радянських військ у Токіо [31, с. 106–108]. Слід зазначити, що лист Сталіна від 17 серпня мав негативний вплив на окупаційну політику США щодо Китаю та Кореї. США мали намір направити війська до Дайрена, але поступилися

Дайреном Радянському Союзу, проте США були сповнені рішучості направити військові кораблі до корейського порту для захисту окупаційної зони на південь від 38-ї паралелі. За іронією долі, радянська армія була сповнена рішучості захопити Дайрен, але не мала наміру перетинати 38-му паралель.

18 серпня Трумен надіслав відповідь на лист Й. Сталіна від 16 серпня. Він погодився «змінити Генеральний наказ № 1, включивши всі Курильські острови» до радянської окупаційної зони. Поступаючись у цьому питанні, Трумен, однак, просив надати Сполученим Штатам «права на авіабазу для наземних і морських літаків» на одному з островів, бажано в центральній групі, «для військових цілей і для комерційного використання». Трумен провів чітку межу між Хоккайдо і Курилами. Хоккайдо вважався невіддільною частиною Японії, і американський президент не збирався віддавати його до комуністичних тенет. Проте, Трумен і його радники, схоже, були стурбовані тим, що відмова від «усіх Курил» може призвести до того, що Сталін зведе нанівець усю Ялтинську таємну угоду і розпочне протистояння з вчорашніми союзниками [9].

Пропозиція Й. Сталіна включити північну частину Хоккайдо до радянської зони окупації не була дипломатичним засобом. Він був абсолютно серйозно налаштований на захоплення Хоккайдо. Слід нагадати, що він залишився незмінним щодо Хоккайдо, коли Політбюро обговорювало це питання 26–27 червня. Незадовго до написання листа Трумену від 16 серпня він наказав маршалу О. Василевському розпочати операцію на Хоккайдо і південних Курилах. 18 серпня Василевський, своєю чергою, наказав командувачу Першого Далекосхідного фронту «до 1 вересня зайняти північну половину Хоккайдо від Кусіро до Румоя і південну частину Курильських островів» [7]. Для цієї операції будуть розгорнуті три дивізії 87-го стрілецького корпусу: дві дивізії для операції на Хоккайдо і одна дивізія для операції на південних Курилах.

Однак 20 серпня, після того, як Сталін отримав телеграму Трумена від 18 серпня, Антонов надіслав О. Василевському наказ, в якому доручив командувачу Першого Далекосхідного фронту підготувати операцію на Хоккайдо і південні Курили, але розпочати цю операцію лише за спеціальним наказом Ставки та «готуватися до операції або на Хоккайдо, або на південні Курильські острови» [8].

21 серпня Василевський видав дві директиви про початок «негайно і не пізніше 21 серпня» висадки 87-го стрілецького корпусу з сахалінських портів Маока, Отомарі і Тойохіра для захоплення Хоккайдо і південних Курил. Командувачам Першого і Другого Далекосхідних фронтів, Тихоокеанського флоту і військово-повітряних сил було наказано бути готовими до повітряно-десантних операцій над містом Румой і до 23 серпня надати авіабазу для окупації північної частини Хоккайдо. Крім того, І. Юмашев мав відправити дві дивізії морської піхоти двома або трьома ешелонами на Хоккайдо. Насамкінець Василевський нагадав усім командирам, що він особисто віддасть наказ про початок десантних операцій на Хоккайдо, і що підготовка до цієї операції має бути завершена до 23 серпня [6].

Однак, 22 серпня зовнішньополітичний флюгер Радянського союзу змінив свою думку. Й. Сталін надіслав листа у відповідь на лист Трумена від 18 серпня. Він звинуватив Трумена в тому, що той вимагає права на авіабазу на Курилах, які, за його словами, є невід'ємною радянською територією. Ялтинська таємна угода не містила таких положень, а «вимоги такого характеру зазвичай ставляться або перед завойованою державою, або перед такою союзною державою, яка не в змозі захистити своїми засобами певні частини своєї території». На відміну від примирливого листа Й. Сталіна від 16 серпня, цей лист вражав американську адміністрацію своїм гнівним тоном. Цей гнів міг бути як і справжнім, так і дипломатичним прийомом, адже Й. Сталін зовсім не був вдячний Трумену

за поступки щодо Курил, які, на його думку, по праву належали Радянському Союзу, і його образила відмова Трумена від його пропозиції отримати шмат Хоккайдо [3]. Затримка відповіді комуністичного диктатора на цілих чотири дні, ймовірно, могла бути пов'язана з ходом військових приготувань, з даними радянської розвідки про рішучість американців захистити Хоккайдо або з порадами тих, хто стверджував, що окупація Хоккайдо може поставити під загрозу виконання Ялтинських умов як те запевнював В. Молотов. СРСР ще не скасував операцію на Хоккайдо, але вже відступив від її негайного виконання.

Але цей відступ означав, що Курили опинилися в центрі уваги. Це також вирішило долю 640 000 японських військовополонених, захоплених радянськими військами. Оскільки Сталін розраховував, що частина населення Хоккайдо працюватиме в ГУЛАГах радянського Далекого Сходу, йому потрібна була робоча сила військовополонених, щоб компенсувати свою втрату. Радянський Державний комітет оборони (ДКО) прийняв сумнозвісну постанову ДКО 9898 про примусове залучення японських військовополонених до важких робіт [30, с. 36–37]. Близько десяти відсотків з них в подальшому помруть у полоні.

Американські високопосадовці вели обговорення, яким чином слід відповісти на гнівний лист радянської сторони. Джеймс Бірнс не був налаштований кидати виклик Й. Сталіну щодо Курильських островів. Так само помічник командувача ВМС Чарльз Кук і помічник командувача армії Джон Халл провели дві телефонні розмови 23 серпня і погодилися, що ані Курили, ані права на американську авіабазу на островах не є настільки важливими, щоб жертвувати життями американських солдатів [26, с. 66–71]. Така позиція Білого дому стала причиною пасивної позиції Сполучених Штатів щодо захоплення Радянський Союз островів.

Трумен був незадоволений гнівним посланням Сталіна від 22 серпня. Він написав відповідь 25 серпня, але лист був доставлений Сталіну

лише 27 серпня. Ми не знаємо, чому він витратив п'ять днів на відповідь на лист Сталіна. Але ми знаємо, що ці п'ять днів були вирішальними для радянської південно-курильської операції. У своєму листі до Сталіна Трумен пояснив своє прохання про право висадки на Курилах, підкресливши, що Курили – це не радянська, а японська територія, «розпорядження якою має бути здійснене при мирному врегулюванні» [37]. Рішуча відповідь Трумена, мабуть, підтвердила підозри Сталіна, що Сполучені Штати відступають від зобов'язань, взятих на себе в Ялті, і зробила його ще більш рішучим у бажанні захопити всі острови до офіційного завершення війни.

Однак Сталін зрозумів, що його послання від 22 серпня могло мати зворотні наслідки. Тепер необхідно було відступити. Він надіслав свою відповідь Трумену 30 серпня. Він шкодував, що в їхнє листування закралося «непорозуміння». Він погодився надати США право висадки на одному з Курильських островів у надзвичайних випадках під час окупації Японії союзниками, і навіть надати аеродром для посадки комерційних літаків. Але натомість він очікував, що Сполучені Штати нададуть американський аеродром для радянських комерційних літаків на одному з Алеутських островів. Зрозуміло, що в Радянському Союзі на той час не було жодної комерційної авіакомпанії, тож це також було вивертом. Важливим є також час цієї відповіді. За три дні, що минули між двома листами, радянські операції просунулися далі на південь, на Курили.

Війська Гнечко, відповідальні за окупацію північних і центральних Курил, змогли захопити всі острови на північних і центральних Курилах аж до Уруппу, не зустрівши опору з боку японських військ [31, с. 110–113]. Що стосується південно-курильської операції, 23 серпня Василевський наказав Іумашеву направити основні дивізії 87-го стрілецького корпусу з Сахаліну на Кунаширі та Еторофу, оминаючи Хоккайдо. До 1 вересня радянські війська зайняли Еторофу.

Наступного дня, 2 вересня, Японія офіційно підписала документи про капітуляцію на лінкорі USS Missouri в Токійській затоці. Кількість японської делегації була чітко регламентована, як те згадував капітан лінкора Стюарт Мюррей: «Наші вказівки полягали в тому, що японська делегація, яку очолить прем'єр Сігеміцу, складатиметься з одинадцяти японців. Сігеміцу був прем'єр-міністром і представляв імператора всіх збройних сил Японської імперії. Потім були б три представники цивільного уряду Японії. Троє з імперської армії та три з імперського флоту. Тож загалом японців було б одинадцять» [12]. За таких обставин відразу по 09:00 за токійським часом міністром закордонних справ Японії Мамору Сігеміцу як представником японського уряду та генералом Йосідзіро Умезу як представником японських збройних сил був підписав Акт про капітуляцію. Генерал армії США Дуглас Макартур, головнокомандувач у південно-західній частині Тихого океану та верховний головнокомандувач союзними силами, прийняв капітуляцію від імені союзних сил, зокрема СРСР, і підписався як верховний головнокомандувач. Це стало завершенням війни на Тихому океані та офіційним закінченням Другої світової війни [Додаток Г].

Але радянські війська не завершили окупацію решти Курил. Кунаширі було захоплено лише 3 вересня. Звідти радянські війська перейшли до окупації Шикотану та групи островів Хабомаї, які історично, адміністративно та географічно належали Японії і мали б бути в американській окупаційній зоні. Окупація всіх Курил була завершена лише 5 вересня, через три дні після офіційного завершення Тихоокеанської війни [18, с. 160–163].

Що стосується морських бойових дій на морі, то радянський Тихоокеанський флот стверджує, що за всю Далекосхідну кампанію, і в основному бойовими діями з повітря, вони потопили два міноносці, 28 транспортів, три танкери, п'ять катерів і 12 барж. Навіть це твердження

перебільшено, можливо, мимоволі; принаймні один із заявлених есмінців є невірним. Що стосується десантних операцій, то радянські дані не мають нічого іншого, щоб зрівнятися з цією продуктивністю, оскільки операції в Балтійському і Чорному морях були ще більш обмеженими, за дискусійним винятком великомасштабної, але короткої переправи військ у Новоросійську на Чорне море в 1943 році. Погода перешкоджала та ускладнювала висадку на Сахаліні та Курилах, але єдині серйозні спірні великі штурмові висадки були в Чонджині та Сімушу, і вони висіли на волосині через недоліки в радянському плануванні та продуктивності.

За Сан-Франциським договором, який формально завершив війну в Тихому океані, Японія відмовилася від усіх претензій на захоплені Радянським союзом, залишивши острови та материкові колонії під радянським контролем. Попри все це Москва відмовилася підписувати мирний договір з японським урядом, завершивши радянсько-японську війну лише фактично, без юридичного скріплення. Радянському союзу вдалося отримати багато з того, що він висував як свої територіальні зазіхання, але він не отримав окупаційної зони ні на Хоккайдо, ні в японській столиці – Токіо [39, с. 265–267].

Радянська відмова підписати договір була більш проблематичною щодо групи невеликих островів на північний схід від Хоккайдо і південний захід від російського півострова Камчатка: Ітуруп, Кунашир, Шикотан і Хабомаї. Ці острови також були предметом російсько-японської суперечки ще в XIX столітті. Москва вважала ці острови найпівденнішою частиною Курильської гряди, від якої Японія відмовилася в Сан-Франциско. Однак у договорі не уточнювалося, які саме острови належать до Курильської гряди, і не визнавався радянський контроль над ними. Японія за підтримки США стверджувала, що чотири острови не належать до Курильської гряди та що СРСР незаконно їх окупував [22, с. 141–142].

Суперечка за ці острови досі не дозволила укласти угоду, яка б формально припинила воєнні дії між Японією та Росією (як правонаступницею СРСР). Це питання є дуже чутливим для націоналістичних фракцій як у Москві, так і в Токіо, незважаючи на періодичні спроби дипломатів з обох сторін досягти домовленості [45].

Гострими темами для минулих союзників були й інші окуповані Японією колишні колонії. Вашингтон і Москва заздалегідь домовилися про створення спільної опіки над Кореєю з метою перетворення Кореї, що перебувала під японським колоніальним пануванням з 1910 року, на незалежну державу. Як і в Європі, США та Радянський Союз отримали по одній окупаційній зоні по обидва боки 38-ї паралелі. Не в змозі досягти згоди щодо уряду для обох зон, американські та радянські опікуни очолили створення конкуруючих корейських урядів для півночі (Пхеньян) та півдня (Сеул). Це підготувало ґрунт для Корейської війни, яка вибухнула в січні 1950 року, коли північнокорейські війська перейшли 38-му паралель, яка на той час вже була міжнародним кордоном [22, с. 143].

Отож, радянсько-японська війна 1945 р. фактично завершилася перемогою Радянського союзу, здобуттям комуністичною владою нових східних територій та встановленням свого впливу через маріонеткових держав сателітів на Далекому сході. Також припинення бойових дій в радянсько-японській війні для СРСР та закінчення Тихоокеанської війни для США, як завершальних віх ДСВ, ознаменували початок ядерної ери й холодної війни між СРСР та США.

ВИСНОВКИ

Друга світова війна стала безпрецедентною катастрофою для населення Радянського Союзу. До 27 мільйонів радянських солдатів і цивільних осіб загинули в результаті конфлікту, який розпочався з вторгнення Німеччини до Польщі у вересні 1939 року і закінчився капітуляцією Японії в серпні 1945 року. Поглинутий цією екзистенційною боротьбою на своєму західному кордоні, Радянський Союз був порівняно незначним фактором у японсько-американській Тихоокеанській війні до самого її завершення.

Ситуація змінилася, коли основна загроза для існування комуністичної влади в Москві була відбита, а ворог у вигляді Третього рейху був переможений, що дозволило компартії розглядати Далекий Схід, вже не як потенційну небезпеку, а як потенційну можливість. Їх було таємно обговорено і узгоджено між державами-союзниками на Постдамській та Ялтинській конференціях. На той час основним дипломатичним завданням СРСР було «приспати японців» під виглядом нейтралітету, в той час Радянський Союз стягував війська і техніку на Далекий Схід для підготовки до війни проти Японії яка розпочалася 8 серпня 1945 р. з вторгнення Радянських військ в Маньчжурію.

Японські війська, яка не очікували такого перебігу подій, були вибиті зі своїх материкових колоній майже без опору. Давалося в знаки погане оснащення військових підрозділів японської імператорської армії, які на заміну з погано організованою китайською армією, зустрілися з військовою машиною яка роками вирощувала свій ВПК та отримували дотації та ленд-ліз від західних союзників. Вирішальним був і досвід здобутий радянськими військами в боях з німецькими формуваннями – японські укріплені райони вже не намагалися закидати живою силою напролом, а обходилися рухомими частинами та блокувалися піхотними підрозділами.

Менш успішними для радянської армії стали наступальні операції на о. Сахалін та Курильські острови. Причиною цього стали погані погодні умови та слабкість ВМС СРСР, які порівняно з сухопутними радянськими військами майже не були залучені на європецькому воєнному театрі, що проявлялася в певній дезорганізації та поганій залученості морських сил, як сил підтримки, на острівному полі бою. Попри це, японська армія, перебуваючи у критичному стані як по спорядженню так і по моральному духу, через постійні американські бомбардування, повільно та невпинно втрачала позиції та потрапляла в полон. Основні бойові дії на північних японських островах були завершені вже 20 серпня, триваючи спорадично, вже не маючи значних наслідків.

Відкриття радянського фронту, а також скидання американськими військами ядерних бомб на Хіросіму і Нагасакі зламали волю японського командування до подальшого ведення бойових дій. Крім того, швидке просування Радянської армії по японських материкових колоніях та островах посіяло страх серед японських високопосадовців, що затягування війни збільшить можливості Радянського Союзу вдатися до окупаційної політики, поставивши під загрозу імператорську династію та тисячолітній устрій Японії. Проте прийняття імператором беззастережної капітуляції 14 серпня спровокувало більш інтенсивні радянські військові операції, завершилися які лише з досягненням бажаних Радянським союзом територій 5 вересня.

Навіть по капітуляції Японії в таборі союзників не вщухали гострі обговорення майбутніх демаркаційних ліній, і приналежності територій. Й. Сталін хотів захопити не лише Курили, але й північну половину Хоккайдо, однак Г. Трумен рішуче втрутився, щоб не допустити, того, щоб величезний апетит Сталіна вийшов за рамки Ялтинської угоди. Однак, щоб запобігти отриманню Радянським Союзом шматка Хоккайдо, Трумену довелося пожертвувати Курилами, хоча він знав, що острови, або принаймні частина з них, повинні були залишитися за Японією.

Сталін досягнув своїх цілей у війні проти Японії, але в довгостроковій перспективі радянський вступ у війну та окупація Курильських островів

породили глибоку ворожнечу серед японців проти Радянського Союзу, що надзвичайно ускладнило для Радянського Союзу досягнення зближення з Японією, яка стала головний антикомуністичним плацдармом Далекого Сходу.

Отже, втручання Москви у війну проти Японії дозволило їй розширити свій вплив уздовж Тихоокеанського кільця, загрожуючи насадити комуністичний лад серед азійських країн, підтримуючи комуністичні сили в кожній зі східних держав (Китай, Корея, В'єтнам та ін). Така агресивна зовнішня політика призвела до розпаду ще до того нестійкої союзницької єдності, що незабаром провістило початок Холодної війни. Самі ж радянські військово-політичні здобутки в Азії залишили у спадок розкол і конфронтацію, деякі з яких зберігаються і донині.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Опубліковані документи і матеріали:

1. Министерство иностранных дел СССР: Переписка Председателя Совета Министров СССР с президентами США и премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. / Москва : Государственное издательство политической литературы, 1957.
2. CAB 79/21/37 / The National Archives: Kew, Richmond.
URL: <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9191207>
3. Cable from Vyacheslav Molotov to Soviet Ambassador in the United States (August 23, 1945) / Wilson Center Digital Archive
URL: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/cable-vyacheslav-molotov-soviet-ambassador-united-states>
4. Conference Between M. Stalin and Harry Hopkins 7/31/41 / Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum
URL: <http://docs.fdrlibrary.marist.edu/psf/box5/a61h01.html>
5. Hopkins-Stalin Conference, Third Meeting, 3; FRUS: Potsdam, vol. 1. 1945,
6. Order by Aleksandr Vasilevsky to Nikolai Kuznetsov and Ivan Yumashev (August 22, 1945) / Wilson Center Digital Archive
URL: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/order-aleksandr-vasilevsky-nikolai-kuznetsov-and-ivan-yumashev>
7. Order by Aleksandr Vasilevsky to the Commander of the 1st Far Eastern Front (August 18, 1945) / Wilson Center Digital Archive
URL: <https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/order-aleksandr-vasilevsky-commander-1st-far-eastern-front>

8. Order by Aleksei Antonov to Aleksandr Vasilevsky (August 20, 1945) / Wilson Center Digital Archive
URL:<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/order-aleksei-antonov-aleksandr-vasilevsky>
9. Translation of Message from Harry S. Truman to Joseph Stalin (August 19, 1945) / Wilson Center Digital Archive
URL:<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/translation-message-harry-s-truman-joseph-stalin>

Спогади:

- 10.Василевский А. Дело всей жизни / Москва : Изд-во политической литературы, 1975.
- 11.Штеменко С. Генеральный Штаб В Годы Войны т. 1 / Москва : Воениздат, 1975.
- 12.Adm. Stuart S. Murray's oral history re surrender table 2 sept 1945 / Wayback Machine
URL:https://web.archive.org/web/20070821191456/http://www.ussmisso.uri.org/coll_MurryHistory.htm
- 13.Memoirs by Harry S. Truman: Year of decisions / New York: Doubleday vol. 1
- 14.The Memoirs Of Cordell Hull in two volume: Volume II / New York, The Macmillan company, by. Max Lerner, 1948.
- 15.Tōgō's Meetings with the Cabinet and the Emperor, August 7-8, 1945 / Gaimusho, ed., Shusen shiroku Tokyo: Hokuyosha, 1977.
URL: <https://nsarchive2.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB162/55a.pdf>

Матеріали конференцій та наукових семінарів:

16. Погорілий М. Територіальний конфлікт СРСР з Японією в ХХ ст. Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес. До 55 річниці першого польоту людини у космос: тези доп. Міжнар. наук.-теор. конф. студ. і аспір., 19-20 квітня 2016 р., м. Харків: у 3 ч. Ч. 1 / редкол. Є. І. Сокол [та ін.]. Харків : НТУ «ХПІ», 2016.

Монографії, статті:

17. Белова О. Делімітація кордону між Японією та Росією: аналіз правових наслідків договорів 1855-1905 років. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер. : Історія. Політологія.* 2013. Вип. 6. С. 80-85.
18. Грачевська Т. Проблема «Північних територій» у російсько-японських відносинах. *Науково-теоретичний альманах ДНУ ім. О. Гончара Грани. Політологія.* 2012. С. 160-162.
19. Дахно І. Геополітика «На сопках Маньчжурії» / *Наукові праці МАУП*, 2013. Вип. 3(38). С. 12-21
20. Карпов В. Закінчення Другої світової війни та полонення японської армії радянськими військами. *Воєнно-історичний вісник.* 2020. № 3. С. 111–121.
21. Коміренко І. Халхін-Голський конфлікт 1939. *Українська дипломатична енциклопедія : у 2 т. / ред. кол.: Л. В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. Т. 2. С. 760.*
22. Пронь Д. Курильська проблема російсько-японських відносин у контексті міжнародних зобов'язань США. *Актуальні проблеми міжнародних відносин.* 2012. Вип. 107 (Частина II). С. 84-85.

23. Підберезних І. США та країни Далекого Сходу: 1945 – початок 1990-х років: навч. посіб. / Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2013.
24. Райхель Ю. Останні залпи Другої світової / газета “День”, №162, 2010 URL:<https://day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/ostanni-zalpy-druhoyi-svitovoyi>
25. Рамазанов Ш. Зовнішня політика Радянського Союзу у міжвоєнний період (1930-ті – початок 1940-х рр.). *Сторінки історії: збірник наукових праць*. 2017. Вип. 44. С. 106-123.
26. Резніченко С. Проблема «північних територій» в японсько-російських відносинах 1951-1960 рр. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер.: Історія. 2010. Т. 129. Вип. 116. С. 66-71.
27. Смикалов О. Ідеї реваншизму у суспільно-політичній думці Японії міжвоєнного періоду : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 032 «Історія та археологія» / наук. керівник О. М. Казакова. Запоріжжя : ЗНУ, 2021.
28. Соколов Б. Як Радянський Союз з Японією воював / Випуск газети День №: №144, 13.08.2015.
URL:<https://day.kyiv.ua/article/podrobytsi/yak-radyanskyi-soyuz-z-yaponiyeyu-voyuval>
29. Краснознамённый Дальневосточный / под ред. И. Третьяка. Москва : Воениздат, 1985.
30. Карпов В. Пленники Сталина. Сибирское интернирование японской армии. 1945–1956 гг. Киев ; Львов. 1997.
31. Славинский Б. Советская оккупация Курильских островов (август – сентябрь 1945 г.). Документальное исследование. Москва, 1993.
32. Arens M. V [Marine] Amphibious Corps Planning for Operation Olympic and the Role of Intelligence in Support of Planning / Marine Corps Staff and Command College. USMCR, 1996.

- 33.Asada S. The Shock of the Atomic Bomb and Japan's Decision to Surrender-A Reconsideration, *Pacific Historical Review*. 1998.Vol. 67. №. 4, pp. 477-512.
- 34.Garthoff R. The Soviet Manchurian Campaign, August 1945. *Military Affairs*. 1969. Vol. 33. №. 2 pp. 312-336
- 35.Glantz D., Soviet Operational and Tactical Combat in Manchuria, August Storm. London: Frank Cass, 2003, P. 365.
- 36.Hall D. The Changing Course of British Foreign Policy: Eden's Visit to Moscow December 1941, Unpublished Conference Presentation.
URL:[https://www.academia.edu/4589719/The Changing Course of British Foreign Policy Edens Visit to Moscow December 1941](https://www.academia.edu/4589719/The_Changing_Course_of_British_Foreign_Policy_Edens_Visit_to_Moscow_December_1941)
- 37.Hasegawa T. The Atomic Bombs and the Soviet Invasion: What Drove Japan's Decision to Surrender? *Asia-Pacific Journal: Japan Focus*. 01.08.2007
URL: <https://apjif.org/tsuyoshi-hasegawa/2501/article>
- 38.Hasegawa T., Racing the Enemy: Stalin, Truman and the Surrender of Japan / Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 2005
- 39.Hasegawa T., Soviet policy toward Japan during World War II. *Cahiers du monde russe*. 2011. Vol. 52. № 2-3. pp. 245–271
- 40.Holloway D., Jockeying for Position in the Postwar World: Soviet Entry into the War with Japan in August 1945. *The End of the Pacific War: Reappraisals* / ed. T. Hasegawa.. Stanford : Stanford University Press, 2007.
- 41.Invasion of Manchuria Truman Presidential Inquiries / Harry S. Truman Library & Museum
URL:<https://www.trumanlibrary.gov/education/presidential-inquiries/invasion-manchuria>

42. Jowett P. *Rays of the Rising Sun, Vol. 1: Japan's Asian Allies 1931-45, China and Manchukuo*. Helion and Company, 2006. p. 144.
43. Kido Koichi *nikki: Tokyo saibanki*. Tokyo : Tokyo Daigaku shuppankai, 1980. p. 421.
44. Lee W. The Potsdam Conference and the Role of the U.S. in the Division of Korea along the 38th Parallel North: August-11 Draft Theory vs. July-25 Conception Theory. *The Review of Korean Studies*. 2013. Vol. 16. №. 1. pp. 47-88.
45. Mankoff J. The legacy of the soviet offensives of august 1945 / Asia Maritime Transparency Initiative, 13.08.2015
URL: <https://amti.csis.org/the-legacy-of-the-soviet-offensives-of-august-1945/>
46. Mastny V., *Russia's Road to Cold War: Diplomacy, Warfare, and the Politics of Communism, 1941–1945*. New York, Guildford: Columbia University Press, 1979.
47. May, E. The United States, the Soviet Union, and the Far Eastern War, 1941–1945. *Pacific Historical Review*. 1955. Vol. 24 (2). P. 153–174.
48. Soviet-Japan and the termination of the Second World War / The National Archives, 02.09.2020
URL: <https://blog.nationalarchives.gov.uk/soviet-japan-and-the-termination-of-the-second-world-war/>
49. Stephan J., *Kuril Islands: Russo-Japanese Frontier in the Pacific*. Oxford: Clarendon Press, 1974,
50. Westad A., *Cold War and Revolution: Soviet-American Rivalry and the Origins of the Chinese Civil War, 1944–1946*. New York: Columbia University Press, 1993. p. 260

ДОДАТКИ

Додаток А

**Звіт штабу спільного планування: «Оцінка війни проти Японії», 30
травня 1942 р. Посилання в каталозі: САВ 79/21/17**

Courses of Action.

3. Our examination has led to the conclusion that there are five courses of action, the successful prosecution of any one of which would ultimately destroy Japan's ability to continue the war. These are:—

- (a) Occupation of the industrial areas and sources of raw material in Manchukuo, Korea and North China.
- (b) Complete severance of sea communications between Japan and North China and Manchukuo through the Yellow Sea.
- (c) Heavy and sustained bombing of industrial areas in Japan from shore bases.
- (d) The recapture of the sources of oil in Sumatra and Borneo.
- (e) Complete severance of sea communications between the Netherlands East Indies and Japan.

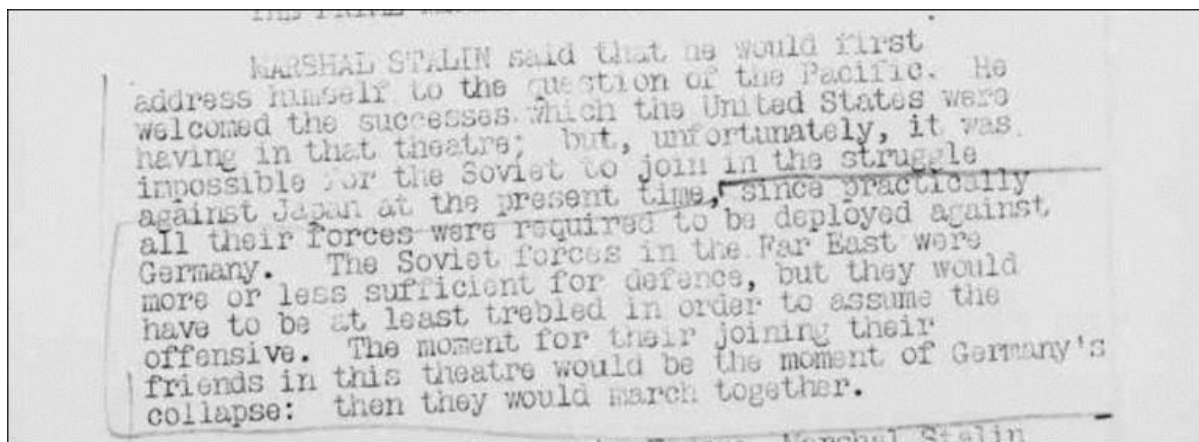
4. The first three courses are dependent on Russian participation in the Far Eastern war—a fact of which Japan must be fully cognizant. The fourth
[23866A]

**[Джерело: Soviet-Japan and the termination of the Second World War /
The National Archives, 02.09.2020**

<https://blog.nationalarchives.gov.uk/soviet-japan-and-the-termination-of-the-second-world-war/>]

Додаток Б

Тегеранська конференція: протокол першого пленарного засідання, 28 листопада 1943 р. Посилання в каталозі: FO 800/410

[Джерело: Soviet-Japan and the termination of the Second World War /

The National Archives, 02.09.2020

<https://blog.nationalarchives.gov.uk/soviet-japan-and-the-termination-of-the-second-world-war/>]

Додаток В

Потсдамська конференція: Сталін згадав Черчиллю про послання японського імператора, 17 липня 1945 р. Посилання в каталозі: FO 800/417

The GENERALISSIMO said that as his party was leaving Moscow, an unaddressed message was delivered to the Generalissimo through the Japanese Ambassador Sato. It was assumed that the message was intended for either the Generalissimo or President Kalinin or other members of the Soviet Government. It was from the Emperor of Japan who stated that "unconditional surrender" could not be accepted by Japan, but if it was not insisted upon, Japan might be prepared to compromise with regard to other terms. The Emperor was making this suggestion in the interests of all people concerned.

[Джерело: Soviet-Japan and the termination of the Second World War /

The National Archives, 02.09.2020

<https://blog.nationalarchives.gov.uk/soviet-japan-and-the-termination-of-the-second-world-war/>]

Додаток Г

**Повідомлення про капітуляцію: копія повідомлення від міністра
закордонних справ Японії Шігенорі Того, 14 серпня 1945 р. Посилання
в каталозі: САВ 128/1/5**

“ With reference to the announcement of the 10th August regarding the acceptance of the provisions of the Potsdam Declaration and the reply of the Governments of the United States, Great Britain, the Soviet Union and China sent by Secretary of State Byrnes on the date of the 11th August, the Japanese Government has the honour to communicate to the Governments of the four Powers as follows :—

- “ (1) His Majesty the Emperor has issued an Imperial rescript regarding Japan's acceptance of the provisions of the Potsdam Declaration.
- “ (2) His Majesty the Emperor is prepared to authorise and ensure the signature by his Government and the Imperial General Headquarters of the necessary terms for carrying out the provisions of the Potsdam Declaration.
- “ (3) His Majesty is also prepared to issue his commands to all the Military, Naval and Air Authorities of Japan, and all the Forces under their control, wherever located, to cease active operations, to surrender arms and to issue such other orders as may be required by the Supreme Commander of the Allied Forces for the execution of the above-mentioned terms.

(Signed) TOGO.”

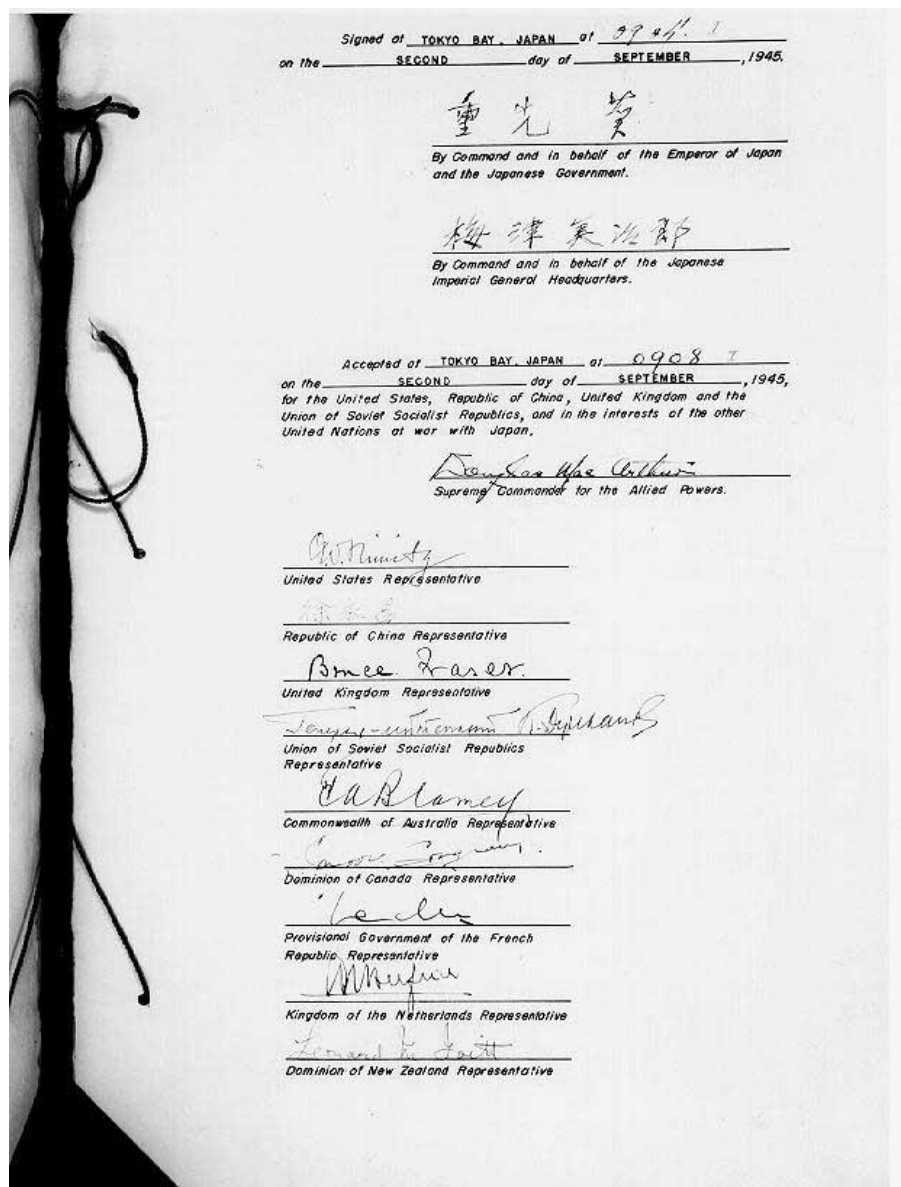
[Джерело: Soviet-Japan and the termination of the Second World War /

The National Archives, 02.09.2020

<https://blog.nationalarchives.gov.uk/soviet-japan-and-the-termination-of-the-second-world-war/>]

Додаток І

Лист Акту про капітуляцію Японії з підписами представників країн

[Джерело: Soviet-Japan and the termination of the Second World War /
The National Archives, 02.09.2020

<https://blog.nationalarchives.gov.uk/soviet-japan-and-the-termination-of-the-second-world-war/>]